

**NOTEER NU REEDS
IN UW AGENDA!**

**Daguitstap Mechelen
3 maart 2018**

Lidgeld VAV

Gewoon lid €75

Arts in opleiding of zonder praktijk €35

Artsenkoppel €90

Artsenkoppel in opleiding of zonder praktijk €45

Steunend lid €100

KBC IBAN nr.: BE22 4073 0622 5147

Secretariaat VAV: Dascottelei 78 2100 Deurne

Tel. 0468-309334 (NIEUW NUMMER)

e-post: info@vgv.be

webstek: www.vlaamsartsenverbond.org

Het secretariaat is open op

dinsdag en donderdag (9 u-17.30 u).

RAAD VAN BESTUUR 2015-2017

Voorzitter: Geert Debruyne

Ondervoorzitter: Lieve Van Ermen

Secretaris: Bart Garmyn

Penningmeester (cultuur): Jan Dockx*

Leden: Albert Baert, Chris Geens, Frank Goes (hoofdredacteur *Periodiek*), Piet Jongbloet, Eric Ponette*, Jan Van Meirhaeghe* en Robrecht Vermeulen*

*oud-voorzitter

RAAD VOOR ADVIES

prof. dr. R. Casteels, KU Leuven

prof. dr. D. De Looze, UGent

prof. dr. L. Denis, Oncologisch Centrum Antwerpen

prof. dr.A. Dupont, VUB

prof. dr. J. Peers, KU Leuven

prof. dr. P. Van Cauwenberge, voorzitter HoGent

prof. dr. Ph. Vandekerckhove, Rode Kruis Vlaanderen

prof. dr. D. Brutsaert, UA Antwerpen

PERIODIEK

Redactieraad: prof. dr. A. Baert, dr. J. Dockx,

prof. dr. C. Geens, dr. P.H. Jongbloet, prof. dr. E. Ponette,

dr. R. Vermeulen, dr. J. Van Meirhaeghe, dr. B. Garmyn

Verantwoordelijke uitgever: dr. F. Goes,

Sionkloosterlaan 7, 2930 Brasschaat

Hoofdredacteur: dr. F. Goes

Redactie cultuur: dr. P.H. Jongbloet

De gepubliceerde bijdragen verschijnen onder de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Lay-out: www.xpair.be

Drukkerij: Jules De Winter, Bisschoppenhoflaan 216,

2100 Deurne, tel. 03/232.20.22, fax. 03/225.15.84

INHOUD

Voorwoord	3
Culturele daguitstap Mechelen	4
Citaten	6
GESCHIEDENIS VAN DE GENEESKUNDE	
Penitentiaire gezondheidszorg (deel 2)	7
POLITIEKE ACTUALITEIT, Catalonië	12
MEDISCHE ACTUALITEIT	18
(F)ACTUEEL	20
FORUM	22
Lezersbrieven	23
GESCHIEDENIS VAN DE GENEESKUNDE	
Creativiteit en mentale stoornis	25
CULTUUR	
Boeken	32
Muziek	35
Tentoonstellingen	36
Film	39

Voorwoord

Het volgende nummer van Periodiek wordt integraal aan het recente wetenschappelijk VAVSymposium “Vlaamse gezondheidszorg na de 6de staatshervorming” gewijd.

Toch geef ik er in deze laatste Periodiek van 2017 reeds een voorsmaakje van aan de hand van het slotwoord dat ik toen uitsprak. Elk kent wel het gezegde: het ijzer smeden als het heet is. Vandaar. En voor wie erbij was is het een discreet geheugensteuntje. Veel leesgenot.

Wat onthouden we van de lezingen op het VAV-symposium en nemen we mee naar een nieuwe VAV-blauwdruk?

Van de eerste spreker, dr. Dirk Dewolf:

De bestaande Vlaamse zorgverzekering groeit uit tot een Vlaams equivalent van de Belgische sociale zekerheid en neemt er nu reeds delen van over. Het belangrijkste accent dat de Vlaamse overheid wil leggen is dat de persoon met zorgnoden centraal staat. Zorgkassen kunnen de rol van verzekeraar binnen de Vlaamse sociale bescherming opnemen. De homogenisering van bevoegdheidsdomeinen, de ouderenzorg, de ziekenhuisinfrastructuur en het preventiebeleid wordt met de 6de staatshervorming ingevoerd. Voor andere domeinen, zoals ziekenhuisnormering is de bevoegdheidsverdeling niet homogeen; meer, de Belgische en Vlaamse overheden zijn afhankelijker geworden van elkaar om een consistent beleid te voeren. Het samenbrengen van persoonsgebonden bevoegdheden onder de Vlaamse overheid begunstigt het voeren van een geïntegreerd persoonsgericht zorgbeleid, waarin sociale, welzijns- en gezondheidsactoren elk een opdracht hebben te vervullen. Dit is beleidsmatig gesproken noodzakelijk en deze trend is trouwens internationaal. De 6de staatshervorming is dus geen eindpunt in deze evolutie naar een decentralisering van het zorgbeleid.

De hiërarchische relatie in de gezondheidszorg heeft afgedaan. De patiënt is mondiger geworden. We spreken nu van co-beheer van de zorg. Daarnaast is er behoefte aan een geïntrigeerde benadering, met naast het somatische, ook aandacht voor geestelijke gezondheid, welzijn en preventie. Als de zorgsituatie complex is en de inzet van zorgaanbieders van verschillende disciplines vereist, komt een zorgteam tot stand. De persoon met een zorg-

nood en zijn mantelzorger maken daar integraal deel van uit. Daartoe moet in de structuren verandering komen: versterking, afstemming, vereenvoudiging, integratie zijn de sleutelwoorden. Ter ondersteuning van de zorgaanbieders komen er eerstelijnszones; inzake palliatie, preventie en geestelijke gezondheidszorg regionale zorgzones en tot slot zal een Vlaams Instituut voor de Eerste Lijn opgericht worden. De 6de staatshervorming biedt een momentum om alles op een rijtje te zetten: bijvoorbeeld de afstemming tussen eerste en tweede lijn volgens eenzelfde methodiek voor heel Vlaanderen. De hervorming van de eerste lijn in Vlaanderen is een ingrijpend veranderingsproces dat tijd en energie kost. Het tijdsvenster van deze reorganisatie loopt tot 2025. **Dat is de boodschap van collega Caroline Verlinde en het kabinet Vandeuren.**

Derde spreker, Prof. Willy Peetermans bracht volgende boodschap:

Door de 6de staatshervorming is de Vlaamse Gemeenschap bevoegd voor de planning van het medisch aanbod voor wat betreft de subquota per specialisme. De vaststelling van het totale artsencontingent is bevoegdheid gebleven van de federale overheid. De estimaties voor de volgende jaren moeten jaarlijks geverifieerd worden, net zoals de impact ervan op het geleidelijk wegwerken van het overtal aan Franstalige artsen. De bevoegdheden in de planning van het medisch aanbod en de erkenning van specialisten zijn belangrijke hefboomen voor het gezondheidsbeleid in Vlaanderen. De bevoegdheid over de financiële middelen om de keuzes te ondersteunen en te implementeren in de ziekenhuizen blijft echter nog federaal.

De jurist van het sprekersgezelschap, Jeroen Van Nieuwenhove, bracht volgende boodschap:

De “verknipping” van bevoegdheden is artificieel, want in de praktijk treedt een arts niet afzonderlijk op als personeelslid van een zorginstelling, als beroepsbeoefenaar en als verstrekker van terugbetaalbare prestaties. Die aspecten lopen door elkaar, waardoor bevoegdheidsoverschrijdingen en -usurpaties haast onvermijdelijk zijn, want elke overheid wil zich laten gelden. De theoretisch optimale oplossing zou zijn dat één enkele overheid voor het gehele gezondheidszorgbeleid bevoegd zou zijn.

Onveranderd blijft ten slotte de vaststelling dat er nog

steeds 9, inderdaad negen, ministers bevoegd zijn voor gezondheidszorg in België. In tegenstelling met wat ze laten uitschijnen zijn ze het eens over de kern van de zaak: de patiënt staat centraal in het gezondheidsbeleid en de verbetering van de zorgkwaliteit is het doorslaggevende criterium bij de beslissingen. In afwachting van een volgende hervorming lijkt vooral samenwerking het sleutelwoord te zijn. Het negental voert ondertussen de 6de staatshervorming uit, wetende dat de institutionele laagstaart alsmaar dikker wordt. Blijkbaar geldt in België nog steeds: 'Waarom gemakkelijk als het ook moeilijk kan'.

Artikel 3, § 1 van de VAV-statuten vermeldt als einddoel -ik citeer- 'De realisatie van een autonome Vlaamse gezondheidszorg als onderdeel van een autonome Vlaamse sociale zekerheid en op termijn de volledige autonomie van de Vlaamse Gemeenschap'. De overheveling van de volledige gezondheidszorg in de vorm van communautarisering, of met andere woorden toewijzing aan de Vlaamse en Franse Gemeenschap als bij uitstek persoonsgebonden materie. Zo eenvoudig is dat.

Beste VAV-lid,

Het Vlaams Artsenverbond nodigt u, familieleden en kennissen uit tot een culturele daguitstap te Mechelen, gevolgd door de jaarlijkse statutaire algemene ledenvergadering en het 'Lentebanket' op 3 maart 2018.

CULTURELE DAGUITSTAP IN MECHELEN

PROGRAMMA
Zaterdag 3 maart 2018

**Bezoek en rondleiding
Rode Kruis Vlaanderen**
Motstraat 40/A, 2800 Mechelen
&
**In de schaduw
van Sint-Rombouts**
**1000 jaar stadsgeschiedenis
in een notendop**
Stadswandeling
met gids Patrick De Greef
vanuit het Congres- en
Erfgoedcentrum, Haverwerf
Adegemstraat 58, 2800 Mechelen

- 10.45 uur: samenkomst aan het Rode Kruis Vlaanderen, Motstraat 40/A, Mechelen
- 11 uur: rondleiding in de hoofdzetel van Rode Kruis Vlaanderen met bezoek aan het lab onder begeleiding van Prof. Dr. Philippe Vandekerckhove, gedelegeerd bestuurder, lid raad van advies VAV
- 12 uur: aangeboden lunch in de cafetaria van Rode Kruis Vlaanderen
- 13.30 uur : verplaatsing naar het Congres- en Erfgoedcentrum, Haverwerf met eigen middelen – parkeergelegenheid QParc Lamot, Guldenstraat 18, Mechelen
- 14 uur: ingeleide en gegidste stadswandeling met Patrick De Greef, bouwhistorisch en genealogisch adviseur en funerair deskundige
- 17 uur: einde
- 17.15 uur: algemene statutaire ledenvergadering VAV in het Auditorium van het Congres- en Erfgoedcentrum, Haverwerf
- 18.00 u. einde
- 18.30 u. Lentebanket in het Congres- en Erfgoedcentrum, Haverwerf

Voormiddagprogramma en lunch worden door Rode Kruis Vlaanderen aangeboden.
Deelname in de onkosten namiddag- en avondprogramma (per persoon)

- Gegidste stadswandeling: 10 euro
- Lentebanket: 70 euro
- Bezoek en banket: 80 euro

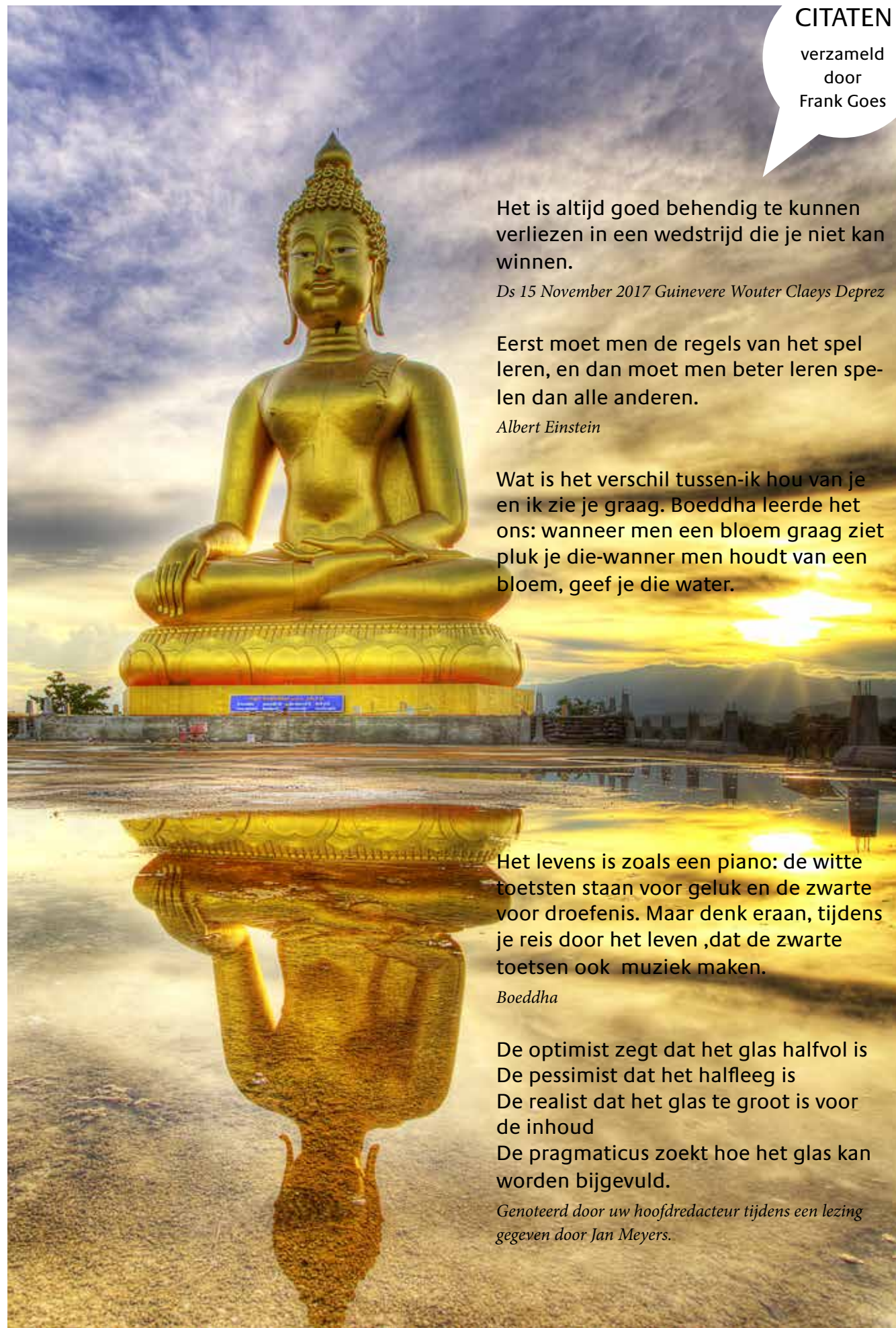
Inschrijven door overschrijving op rekeningnummer **BE22 4073 0622 5147** van het VAV met vermelding van naam-**uiterste datum van inschrijving 24 februari 2018.**

Dr. Geert Debruyne, voorzitter

Dr. Bart Garmyn, secretaris

Dr. Jan Dockx, penningmeester/verantwoordelijke cultuur

CITATEN

verzameld
door
Frank Goes

Het is altijd goed behendig te kunnen verliezen in een wedstrijd die je niet kan winnen.

Ds 15 November 2017 Guinevere Wouter Claeys Deprez

Eerst moet men de regels van het spel leren, en dan moet men beter leren spelen dan alle anderen.

Albert Einstein

Wat is het verschil tussen-ik hou van je en ik zie je graag. Boeddha leerde het ons: wanneer men een bloem graag ziet pluk je die-wanneer men houdt van een bloem, geef je die water.

Het levens is zoals een piano: de witte toetsen staan voor geluk en de zwarte voor droefenis. Maar denk eraan, tijdens je reis door het leven ,dat de zwarte toetsen ook muziek maken.

Boeddha

De optimist zegt dat het glas halfvol is
De pessimist dat het halfleeg is
De realist dat het glas te groot is voor de inhoud

De pragmaticus zoekt hoe het glas kan worden bijgevuld.

*Genoteerd door uw hoofdredacteur tijdens een lezing
gegeven door Jan Meyers.*

GESCHIEDENIS VAN DE GENEESKUNDE

PENITENTIAIRE GEZONDHEIDSZORG (deel 2)

De functie van de Commissie van Toezicht (CvT) bij elke gevangenis.

De CvT is samengesteld uit onbezoldigde vrijwilligers zoals advocaten, magistraten, artsen en maatschappelijk werkers die na verschijning in het Staatsblad benoemd worden door de Centrale Toezicht raad. Elk lid is om beurt maandcommissaris en bezoekt de gevangenis. Klachten van gedetineerden in de meest ruime betekenis (relatie gedetineerde penitentiaire beambte PBA, opvolging medische klachten, huisvesting, hygiëne, voeding etc.) worden schriftelijk gedeponneerd in speciale brievenbussen waarna cel bezoek volgt en het gesprek soms kan uitlopen tot meer dan een half uur. Het verslag wordt overgemaakt aan de voorzitter en de directeur die er een passend gevolg aan geeft. De CvT is het luisterend oor van de gedetineerde en het enige objectieve contact, ongeacht het delict, met de buitenwereld.

De functie van de arts in de Commissie van Toezicht bij de Gevangenis.

Volgens de adviezen van de Nationale Raad (22.09.07 en 20.09.08) kan de arts geen inzage of een afschrift krijgen van het patiëntendossier zonder akkoord van de behandelende arts, ook indien de gedetineerde hiervoor uitdrukkelijk zijn toestemming geeft. De Wet op de patiëntenrechten noch de Basiswet is hierop een wettelijke uitzondering. Als reden geeft de Orde aan dat de toepassing van het "gedeeld beroepsgeheim" niet mogelijk is ten aanzien van een arts, lid van de Commissie, omdat deze laatste niet betrokken is bij de diagnostische en therapeutische opdracht van de behandelende gevangenisarts en dus niet kan optreden als vertrouwenspersoon. Via de Provinciale Raad werden volgende vragen overgemaakt aan de Nationale Raad.

De inzage van het medisch dossier is de enige mogelijkheid van de gedetineerde om een tweede opinie aan te vragen. Artikel 58 van de Code handelt over een aantal wettelijke uitzonderingen van het beroepsgeheim. De behandelende arts kan medische gegevens doorgeven aan externe artsen waarbij het beroepsgeheim wel kan gedeeld worden met controle-, verzekerings-, schoolartsen en ar-

beidsgeneesheren die evenmin betrokken zijn bij de diagnose en therapie. Artikel 88 van de Basiswet (gelijkwaardige zorg) impliceert dat dezelfde controlemogelijkheden moeten uitgeoefend worden door de CvT. In artikel 58 moet dan ook een twaalfde uitzondering opgenomen omdat de arts van de CvT handelt binnen een wettelijk kader met een wettelijke opdracht.

De opdracht van de Commissie is toezicht houden op alles wat betrekking heeft op de bejegening van de gedetineerde en op de naleving van de voorwaarden terzake (art. 138 ter). Bejegening gaat over de fysieke en psychische integriteit van de gedetineerde wat zeer ruim moet geïnterpreteerd worden aangezien die behoort tot een bijzonder kwetsbare groep. Art. 92 bepaalt dat een afschrift van het medisch dossier ter beschikking moet worden gesteld.

Het Committee for the prevention of Torture (CPT) heeft wel toegang tot het medisch dossier en hiervoor werd art. 62 van de Code speciaal aangepast. Artsen en zelfs niet-artsen van de CPT worden beschouwd als vertrouwenspersonen met inzage van het medisch dossier (art.92). Wat de CPT doet op internationaal vlak doet de CvT nationaal en is het logisch dat de arts van de CvT eveneens opgenomen wordt in art. 62 van de Code met hetzelfde inzage recht.

In haar advies van 22.02.2014 volgt de Nationale Raad bovenstaande zienswijze.

De gevangenis van Antwerpen.

Deze gevangenis is in gebruik sedert 1855 en bestaat uit een stervormig gebouw met een centrale kern waarop aansluitend 3 vleugels die opgedeeld zijn in tien secties.

De capaciteit van de inrichting bedraagt 439 plaatsen (waaronder 48 voor vrouwelijke gedetineerden en 51 voor geïnterneerden) met een systematische overbevolking tussen de 500 en 600 gedetineerden waarvan 50 procent een vreemde nationaliteit heeft. De toegang tot de medische zorg is dagelijks. Het medisch personeel is samengesteld uit zes artsen waaronder drie psychiaters, tien verpleegkundigen en twee psychologen.

De CvT heeft twee belangrijke conclusies geformuleerd:

het merendeel van de klachten betreft enerzijds de verhouding PBA-gedetineerde die rechtstreeks gerelateerd is aan de overbevolking (in 2013: 750!) en anderzijds aan de erbarmelijke staat van de cellen. De meerderheid van de cellen hebben als afmeting 3m op 4,5 m en zijn oorspronkelijk bedoeld voor één bewoner. Standaard staat er een stapelbed met toevoeging van een matras op de grond bij overcapaciteit.

De tweede vaststelling is de veralgemeende klacht van de zeer korte consultaties (2 minuten) waarbij tijdens de anamnese sommige klachten niet ernstig genomen worden en het klinisch onderzoek zeer summier of niet wordt uitgevoerd.

De dossiers die ingekeken werden bevestigen dit en hooguit wordt de voorgeschreven medicatie vermeld. Er is evenwel voorbehoud dat sommige gedetineerden een onterecht consult aanvragen om zo te ontsnappen aan de verveling. Gemiddeld tien procent van de gevangenispopulatie (of 30 consultaties per gevangene per jaar in 2015) vraagt dagelijks een consult aan wat in vergelijking met de vrije geneeskunde overeenkomt met vijftien uur consultatie (actueel vier uur). Aangezien Antwerpen vooral een doorgangsgevangenis is (70 procent zit in voorhechtenis) gaat het vooral om nieuwe patiënten waarbij tijdens de anamnese, extra bemoeilijkt door taalproblemen, telkens moet gepeild worden naar de voorgeschiedenis ook al is dit maar éénmalig. Bovendien gaat het om een gevarieerde pathologie (tuberculose, HIV, hepatitis, druggerelateerd, diabetes enz.) die sterk afwijkt van de gewone huisartsenpraktijk.

In het huidig stelsel is de bruto uur verloning van 66 euro onaantrekkelijk waarbij noodzakelijke overuren belangeloos moeten uitgevoerd worden. Hierbij komt de steeds terugkerende wanbetalingen: drie maanden voor het jaar-

einde is het budget opgebruikt om de honoraria van 300 artsen te betalen. Bovendien werd het beschikbaarheids-honorarium voor nacht- en weekendwachten geschrapt. De enige oplossing is de aanstelling van voltijdse artsen met een aangepaste verloning die vergelijkbaar is met het statuut van spoedartsen. Gevangenisarts is geen bijberoep. De gezondheidszorg in de gevangenis van Antwerpen is medisch onvoldoende onderbouwd. Er is veel goodwill maar de professionaliteit ontbreekt. De algemene tendens is, omwille van budgettaire redenen, medische problemen bij de aanvang van de detentie door te schuiven naar de vrije geneeskunde n.a.v. de vrijspraak. Nog meer onbegrijpelijk is dat een jurist in Brussel hierover beslist.

De forensische psychiatrie.

De zaak De Gelder was een echte testcase voor de psychiatrie en bracht op pijnlijke wijze de crisis van de geestelijke gezondheidszorg in het algemeen en de psychiatrie in het bijzonder op het voorplan. De inzet voor beide partijen was de toerekeningsvatbaarheid. Hoe betrouwbaar is een wetenschap wanneer experts elkaar zo tegenspreken. Welke lamentele indruk laat dit na op een volksjury die daarna nog objectief moet oordelen. Er bestaat geen officiële opleiding in de forensische psychiatrie tenzij op vrijwillige basis. Er zijn geen stages, er wordt geen onderzoek gedaan en als dusdanig niet erkend als een subdiscipline. Er is dan ook geen lijst met erkende gerechtropsychiaters waarbij zelfs de huisarts op vraag van de rechtbank een dergelijke expertise mag uitvoeren. Bovendien worden ze nauwelijks betaald en is de standaardvergoeding 371 euro, ongeacht de complexiteit van het dossier met bovendien nog laattijdige uitbetaling.

Een oordeel over de toerekeningsvatbaarheid moet verlopen met gradaties waarbij een observatiecentrum noodzakelijk is waar alle partijen zich kunnen vinden in het oordeel van een multidisciplinaire benadering van de geestestoestand van de delinquent. Voor de wetgever is de toerekeningsvatbaarheid een zwart-wit verhaal terwijl in Nederland een meer genuanceerd oordeel mogelijk is met een glijdende schaal van vijf categorieën. De wet van 1964 bepaalt dat er een dergelijk observatiecentrum moet komen maar is tot op vandaag een dode letter is gebleven. Elk jaar wordt hiervoor een budget ingeschreven dat telkenmale opgebruikt wordt voor andere doeleinden. De werkelijk reden van het uitblijven van een dergelijk centrum zijn de uitbatingskosten.

Zo kan je beter een moord plegen in Antwerpen dan in West-Vlaanderen. In Antwerpen was er een tijd waarin geen assisenprocessen werden gevoerd omdat iedereen al op voorhand werd geïnterneerd. In West-Vlaanderen is het opmerkelijk dat meer daders toerekeningsvatbaar worden verklaard. Naast de aanstelling door het lot van de gerechtspychiater wordt deze willekeur nog in de hand

gewerkt door enerzijds de perfide communicatie tussen de media en de strafpleiters en anderzijds de betaalbaarheid van de advocaat. Dan mag men terecht twijfelen of een volksjury, ondergedompeld in dit juridisch circus, nog een gemotiveerd oordeel kan vellen.

Aanbevelingen van de Penitentiaire Gezondheidsraad aan de minister van justitie betreffende de hervorming van de gezondheidszorg in de gevangenissen (12.02.2009).

Volgens de Europese aanbevelingen moet de penitentiaire gezondheidszorg geheel of gedeeltelijk worden overgeheveld naar volksgezondheid. De redenen betreffen zowel de deontologie als de integratie in de nationale gezondheidszorg met inbreng van de gemeenschappen wat betreft de persoonsgebonden materies.

Toegang van de gedetineerde tot een kosteloze ziekteverzekering. Vele gedetineerden zijn bij het binnenkomen niet in orde met de sociale zekerheid. Dit maakt een individueel ziekteverzekeringssysteem zwaar en omslachtig. De voorkeur gaat dan ook uit naar een gemeenschappelijke ziekteverzekering in samenwerking met het RIZIV. Het Instituut Gezondheidszorg Gevangenissen (IGG) is het overkoepeld orgaan om de gezondheidszorg in de gevangenissen tot een coherent geheel uit te bouwen zoals in een ziekenhuis of een verzorgingsinstelling.

In het Beheerscomité Gezondheidszorg Gevangenissen zetelen de vertegenwoordigers van de betrokken partijen: justitie, volksgezondheid, RIZIV en de gemeenschappen en heeft toezicht op het IGG.

Advies van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde betreffende de forensische psychiatrie.

Dit advies werd geformuleerd tijdens het gemeenschappelijk symposium van het Vlaams Geneeskundigenverbond en de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België dat plaatsvond in het Paleis der Academiën te Brussel op 27 september 2014.

Volgende adviezen worden voorgesteld:

De integratie van de penitentiaire zorg in het federaal beheer van de gezondheidszorg met een financiering via het RIZIV voor de geneeskundige verstrekkingen en via de Gemeenschappen voor de preventie en met een personeelskader conform de normen die in de gezondheidszorg worden toegepast. Kortom de gezondheidszorg en de psychiatrische zorg is niet langer de bevoegdheid van justitie. De toegang van de gedetineerde tot een kosteloze ziekteverzekering mits een extra financiering vanuit justitie. De professionele onafhankelijkheid van de zorgverlener dient maximaal verzekerd te worden.

De oprichting van een Instituut Gezondheidszorg Gevan-

genissen zoals voorgesteld door de Penitentiaire Gezondheidsraad als overkoepelend orgaan om de gezondheidszorg in de gevangenissen tot een coherent, gecoördineerd en efficiënt geheel uit te bouwen.

De nood aan erkenning van een bijzondere beroepsbekwaamheid in de forensische psychiatrie, waarvoor een degelijk Vlaams interuniversitair opleidingsprogramma moet worden uitgewerkt.

Een bijzondere aandacht moet worden geschonken aan het wetenschappelijk onderzoek in de forensische psychiatrie.

Nieuw justitieplan 2015.

Er worden maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat alle gedetineerden in humane omstandigheden worden opgesloten. Daarbij wordt een aangepast beleid ontwikkeld ten aanzien van geïnterneerden waarbij de gevangenis geen aangepaste setting is. Daarbij is de wet van 5 mei 2014 “betreffende de internering van personen” de wettelijke basis. De bewerkstelling van een uitvoering op maat (detentietraject voor gedetineerden en zorgtraject op maat voor geïnterneerden) vergt initiatieven om het penitentiair beleid in ons land in overeenstemming te brengen met de Europese maatstaven. Bij deze hervormingen moet intensief worden samengewerkt met de andere betrokken departementen (volksgezondheid, vreemdelingenzaken) en de gemeenschappen (welzijn). De artikelen van de Basiswet met betrekking tot de gezondheidszorg van gedetineerden zullen in werking treden (...).

De penitentiaire gezondheidszorg wordt geïntegreerd in de algemene gezondheidszorg (...).

Naast de Basiswet primeert eveneens de wet van 22.08.2002 betreffende de rechten van de patiënt. Er moet gestreefd worden naar een intense samenwerking tussen de departementen justitie en volksgezondheid. De globale som van de ziektekosten voor gedetineerden is voor het jaar 2014 beraamd op 100 miljoen euro (...).

Er wordt nagegaan hoe de verzekering voor geneeskundige verzorging van gedetineerden en geïnterneerden ingebed kan worden in de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging. Tenslotte zullen de toezicht instellingen verbonden worden aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers om hun onafhankelijkheid te benadrukken.

Verder wordt een aangepast beleid voorzien voor de geïnterneerden met nadruk op de uitstroom in het externe zorgcircuit (...): uitbouw van een forensisch psychiatrisch zorgnetwerk (FPC's), de oprichting van een gespecialiseerd centrum voor observatie en diagnose (...).

Advies van het Federaal Kenniscentrum voor de Volksgezondheid (KCE, 16.10.17).

Ter voorbereiding van de overheveling van de gezondheidszorg in de gevangenissen naar Volksgezondheid werd aan het KCE gevraagd om de huidige zorgorganisatie in de gevangenissen in kaart te brengen en om hervormingsvoorstellen te formuleren.

Vele gevangenen verkeren in een slechte gezondheid. Ze gebruiken vaak geneesmiddelen, vooral psychofarmaca. Gemiddeld raadplegen ze jaarlijks 18 maal een huisarts en 3 maal een psychiater maar tussen de gevangenissen en gevangenen is er een grote variabiliteit. De zorgverleners zijn vaak zeer toegewijd maar de zorg kampt met vele problemen: te weinig financiële en menselijke middelen, gebrek aan coördinatie, zorgcontinuïteit, communicatie, opleiding en de bevoegdheden zijn versnipperd. Het KCE stelt aan aantal scenario's voor ter verbetering.

Vooreerst zijn er de aanbevelingen per domein: de eer-

stelijnszorg, de zorg door specialisten, de geestelijke gezondheidszorg en de tandzorg. Daarbij pleit het voor een interdisciplinaire aanpak, met in elke gevangenis een zorgcoördinator, die de zorg van alle betrokken partijen op elkaar moet afstemmen en met een meer performante centraal aangestuurde DGZG die moet kunnen beschikken over de nodige financiële en menselijke middelen.

Om het nodige aantal zorgverleners te kunnen berekenen moet men zich baseren op de zorgbehoefte van de gevangene in de specifieke context van de gevangenis. Op basis van het huidig aantal gezondheidsproblemen lijkt het erop dat dit aantal zal moeten uitgebreid worden.

Bij aankomst in de gevangenis moet er een uitgebreide gezondheidsintake gebeuren met aandacht voor de lichamelijke, psychische en sociale aspecten. Het individueel zorgplan moet de basis vormen voor de verdere multidisciplinaire zorg en voor de communicatie met de zorgverleners buiten de gevangenis na de vrijlating. Tenslotte

moeten de principes van de verplichte ziekteverzekering ook van toepassing zijn op de gevangenen.

Het KCE beveelt aan deze scenario's uit te testen in een beperkt aantal gevangenissen vooraleer deze op nationaal niveau te implementeren.

Besluiten.

Artikels 87 en 88 van de Basiswet 2005 zijn duidelijk: het nastreven van een gelijkwaardige penitentiaire gezondheidszorg met deze van de vrije samenleving zowel voor gedetineerden als voor geïnterneerden. De wet op de internering maakt hier een wezenlijk deel van uit. Het justitieplan 2015 maakt ook geen onderscheid.

Uit bovenstaande argumenten is duidelijk dat deze gelijkwaardigheid na meer dan tien jaar niet is bereikt. Budgettaire redenen zijn de hoofdoorzaak samen met de vaststelling dat penitentiaire gezondheidszorg niet de kerntaak is van justitie.

Er is een acuut personeelstekort aan psychiaters en psychologen. De annexen zijn onderbemand. De verloning van de gevangenisartsen is ondermaats waarbij de enorme werkdruk leidt tot kwalitatief minderwaardige zorg. Het aanwerven van voltijdse artsen met hetzelfde statuut als spoedartsen is wenselijk.

Opmerkelijk is dat de uitvoeringsbesluiten nog niet van kracht zijn.

De oprichting van twee Forensische Psychiatrische Centra en een nieuwe gevangenis te Beveren is veelbelovend. Nochtans is het gevaar reëel dat de FPC dichtslibt tot een gewone gevangenis wegens een minimaal budget en een tekort aan gekwalificeerd personeel.

Toch zullen meer dan 1000 geïnterneerden onbehandeld verblijven in de gevangenis wat terecht zal leiden tot nieuwe Europese rechtspraak.

Het reeds lang aangekondigde observatiecentrum voor delinquenten is eveneens opgenomen in het justitieplan 2015 maar is tot nog toe een dode letter gebleven. Het is dan ook zeer twijfelachtig of dit centrum tijdens deze legislatuur wordt gerealiseerd. Verder geven de notulen van de Hoge Raad (20.12.2013) aan de focus niet te beperken tot geïnterneerden alleen maar dat ook rekening moet gehouden worden met diegenen die wachten op een psychiatrisch verslag en de veroordeelden die door detentie psychiatrische problemen vertonen. Tevens wordt het gebrek aan professionaliteit van sommige Commissies voor de Bescherming van de Maatschappij aangeklaagd.

De medische zorg in de gevangenissen is minimaal door

een gebrek aan personele en materiële middelen. Een bijkomend probleem is dat er in België geen gespecialiseerde medico-legale opleiding bestaat. De notulen besluiten met de vaststelling dat in België de zorg van de geïnterneerden onder het budget van justitie valt, wat een unicum is in Europa. Daarenboven is het diensthoofd een jurist waardoor sommige nuances van zorg niet echt begrepen worden.

Het is ook duidelijk dat door het ontoereikende budget bij gedetineerden in voorhechtenis de medische behandeling na detentie onderbroken wordt tot na de uitspraak om deze kosten uiteindelijk af te wentelen op de vrije samenleving. De honoraria voor de gevangenisartsen zijn voortijdig opgebruikt.

Tenslotte moeten de aanbevelingen van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde onverkort uitgevoerd worden.

Uit al het voorgaande is duidelijk dat justitie niet beschikt over de competentie en expertise om de gezondheidszorg in de gevangenis te beheren. Daarom moet dit integraal overgedragen worden aan Volksgezondheid waarbij het RIZIV zelf vragende partij is. Justitie straft en Volksgezondheid verzorgt.

De toekomst ziet er echter weinig rooskleurig uit als men mag uitgaan van de daadkracht sedert 2005: er is een duidelijke politieke onwil omdat er met een humane behandeling van geïnterneerden en gedetineerden maar weinig stemmen te winnen zijn.

Het adagium bij de bevolking leeft nog altijd: ze hebben het zelf verdiend, dat ze dan maar eens goed afzien hierbij voorbijgaand aan de gevolgen van verbittering en radicalisering op het ogenblik van de re-integratie in de maatschappij.

Jan Dockx

Lid van de Commissie van Toezicht bij de Gevangenis van Antwerpen.

POLITIEKE ACTUALITEIT

CATALONIË, WAT NU?

ACHTERGROND EN HISTORIEK

Catalonië is een van de 17 “autonome” regio's van Spanje met als hoofdstad Barcelona. Het ligt in het noordoosten van het Iberisch schiereiland en telt meer dan 7,5 miljoen inwoners. Het heeft drie officiële talen: Catalaans, Spaans en Aranees (Occitaans) en een eigen regering de “Generalitat de Catalunya” (1).

Om de huidige crisis beter te begrijpen, werkt een terugblik in de geschiedenis verhelderend (1-6).

De Catalaanse cultuur ontstond in de middeleeuwen, onder de heerschappij van de graven van Barcelona en het koninkrijk Aragon.

Toen koningin Isabella I en koning Ferdinand van Aragon trouwden in 1469 hielden de Catalanen nog hun eigen wetten, doch die zelfstandigheid brokkelde langzaam maar zeker af: de macht werd steeds meer in Madrid gecentraliseerd.

In 1714 werden de Catalaanse troepen gedwongen tot overgave en Filips V werd de nieuwe koning van Spanje: alle Catalaanse politieke instituten en het Catalaans werden door hem verboden en hij bracht Catalonië onder zijn militair gezag. Tijdens de Tweede Spaanse Republiek, opgericht in 1931, kreeg Catalonië terug meer autonomie en in 1934 verklaarde het zich onafhankelijk.

Doch de Spaanse burgeroorlog (1936-1939) werd gewonnen door generaal Francisco Franco en alles wat Catalaans was, werd tijdens de daaropvolgende dictatuur verboden.

Franco overleed in 1975 en door de democratische staatshervorming van 22 december 1979 bekwam Catalonië het statuut van autonome regio binnen het Koninkrijk Spanje.

Op 9 augustus 2006 werd een nieuw statuut door de Spaanse regering aanvaard en sindsdien beschouwt Catalonië zich als een natie binnen de Spaanse staat. Doch datzelfde jaar diende de Partido Popular (PP) bij het Spaanse Hoogerechtshof een verzoek in tot herziening van de term “natie” voor Catalonië, wegens in strijd met de grondwet: Spanje is een ondeelbare eenheid waarin regio's over een zekere autonomie beschikken.

In 2010 werd het bezwaar tegen de term “natie” door het Hof overgenomen en werd de term geschrapt uit de tekst: dat veroorzaakte hevig protest in Catalonië.

Op 12 december 2013 kondigde de Catalaanse premier Artur Mas aan dat zijn regio een referendum over zelfbeschikking zou houden op 9 november 2014. Doch dat werd door de Spaanse regering tegengehouden omdat het volgens haar ongrondwettelijk is.

Bij de verkiezingen van 27 september 2015 hebben de separatisten met 47,8 % van de stemmen 72 van de 135 zetels in het Catalaanse Parlement binnengehaald: 62 zetels voor Junts pel Si (PDeCat [liberaal, de partij van Carles Puigdemont] + ERC [links]) met steun van de 10 zetels van CUP [antikapitalistisch links]. Slechts 52 van de 135 zetels gingen naar kandidaten die uitdrukkelijk het idee van een onafhankelijkheidsreferendum verwierpen.

Op 9 november 2015 stemde het Catalaanse Parlement in met een resolutie die in 2017 zou moeten leiden tot een onafhankelijke republiek.

DE RECENTE FEITEN

Op 20 september ll., elf dagen vóór het door de Spaanse wetgeving als ongrondwettelijk beschouwde Catalaanse onafhankelijkheidsreferendum, voerde Madrid de strijd op: de Spaanse politie guardia civil hield 9 topfiguren van de Catalaanse overheid aan, nam miljoenen stembiljetten in beslag, en honderden Catalaanse burgemeesters die het referendum steunden werden gedagvaard (7).

De Catalanen zorgden er echter voor dat het door hen geplande referendum op 1 oktober in Barcelona doorging ondanks het Spaanse politiegeweld: agenten vielen stembureaus binnen en namen stembiljetten mee, kiezers die zich hiertegen verzetten werden hard aangepakt waarbij ook rubberkogels werden gebruikt. Volgens het Catalaanse ministerie van Gezondheid werden 761 mensen gewond bij het optreden van de politie. De Catalanen onthielden zich van geweld. De TV-beelden gingen de wereld rond en lokten algemeen protest uit. Premier Michel veroordeelde als eerste regeringsleider het geweld en riep beide partijen op tot een politieke dialoog. Uiteindelijk kwamen 42 % van de stemgerechtigden opdagen en 90 % van hen stemde voor afscheiding (8-11).

Op 4 oktober riep de Catalaanse premier Carles Puigdemont de Spaanse regering op om via dialoog een uitweg te

zoeken uit de Catalaanse crisis, doch Madrid wees die oproep af (12).

Op 10 oktober riep Puigdemont de onafhankelijkheid van Catalonië uit, doch schortte die onmiddellijk weer op “voor enkele weken” om de dialoog met de Spaanse premier Mariano Rajoy nog een kans te geven, en vroeg aan de EU om daarbij een rol te spelen. Doch de dag daarop vroeg Rajoy aan Puigdemont hem te laten weten of hij al dan niet de onafhankelijkheid had uitgeroepen; indien ja, zou Rajoy artikel 155 van de grondwet activeren waarbij Catalonië onder curatele geplaatst wordt en alle bevoegdheden naar Madrid overgeheveld worden (2, 13-15).

Op 27 oktober kwam een einde aan het pokerspel. 70 van de 135 Catalaanse parlementsleden riepen de onafhankelijkheid uit. Dezelfde dag heeft de Spaanse regering aan het Grondwettelijk Hof gevraagd om vermelde vergadering van het Catalaans Parlement nietig te verklaren, deelde Rajoy mee dat de Catalaanse regering en haar minister-president zijn afgezet, dat het Catalaans Parlement wordt ontbonden en dat er op 21 december in Catalonië regionale verkiezingen worden georganiseerd. Intussen had de Spaanse Senaat groen licht gegeven voor de activering van artikel 155 van de grondwet. De Catalaanse separatisten vierden massaal feest, doch ook een betoging van de tegenstanders van de onafhankelijkheid trok heel wat volk (16-19).

Op 30 oktober reisde Puigdemont samen met vijf van zijn ministers in het grootste geheim naar België om er een advocaat in te huren die gespecialiseerd is in mensenrechten, Paul Bekaert, en om de Catalaanse kwestie op het EU-forum te brengen in Brussel. Intussen werd medegedeeld dat zowel de Catalaanse separatistische partijen PDeCat als de linkse ERC beslisten deel te nemen aan de verkiezingen; ook de radicaal linkse, eveneens separatistische, CUP neigde naar deelname (20).

Op 2 november heeft de Spaanse justitie de opsluiting bevolen van negen afgezette Catalaanse ministers op beschuldiging van rebellie, opruiing en misbruik van gemeenschapsgeld, samen goed voor meer dan 50 jaar cel. Daarnaast zijn de voorzitter van het Catalaans Parlement en vijf andere leden van het bureau onder politietoezicht geplaatst. De aanhouding van Jordi Cuixart en Jordi Sanchez de leiders van twee onafhankelijkheidsbewegingen, werd verlengd (21-23).

Op 3 november besliste de Audiencia Nacional, een speciale Spaanse rechtbank, een Europees aanhoudingsbevel uit te schrijven tegen Puigdemont en zijn in België verblijvende ministers. De vijf Catalanen boden zich op 5 november aan bij een Brussels politiekantoor en na verhoor besliste de onderzoeksrechter hen, in afwachting van de verdere behandeling van hun zaak, onder voorwaarden vrij te laten (24, 25).

Op 7 november trokken 200 Catalaanse burgemeesters naar Brussel om de leden van de afgezette regering een hart onder de riem te steken. Diezelfde dag gingen ook Catalaanse bedrijfsleiders, die gekant zijn tegen onafhankelijkheid, hun zaak in Brussel bepleiten (26, 27).

Er kwamen meerdere reacties op de politieke evolutie in Catalonië, zowel in de EU-top als in België en de andere EU-landen, doch geen erkenning van Catalonië als onafhankelijke staat.

De leiders van de politieke fracties in het Europees Parlement veroordeelden het politiegeweld in Catalonië en riepen op tot dialoog (28). Doch de EU-regering heeft het politioptreden “proportioneel” genoemd en de Europese Commissie prees het “leiderschap” van Rajoy (29). Hij kreeg ruggensteun voor zijn harde aanpak en respect voor de Spaanse constitutionele orde van Angela Merkel en Emmanuel Macron (30). Antonio Taiani, voorzitter van het Europees Parlement, en Donald Tusk, voorzitter van de Europese Raad, sloten een rol als bemiddelaar uit (31); Herman Van Rompuy koos de kant van de EU-top (69). Mark Rutte vindt het een interne Spaanse zaak en geen zaak voor de EU (31). De Schotse premier, Nicola Sturgeon, hield de opsluiting van de Catalaanse regeringsleiders en pleitte voor dialoog in navolging van Geert Bourgeois (32).

In België kregen de Catalaanse separatisten enig begrip van sommige politici, academici en een aantal journalisten. De reactie van premier Michel werd hoger reeds vermeld (11). Minister-president Geert Bourgeois oordeelde dat democratisch verkozen regeringsleiders opsluiten een brug te ver is en dat politieke problemen opgelost moeten worden via dialoog en met democratische instrumenten zoals verkiezingen; hij deed bovendien een oproep aan de EU om te bemiddelen tussen Spanje en Catalonië voor het zoeken naar een democratische oplossing (33).

Het Vlaams Parlement keurde unaniem een N-VA - resolutie goed waarin het Spaanse geweld tijdens het referendum werd afgekeurd (Ruben Mooijman, DS 31.10.17). Minister Jan Jambon verklaarde voor VTM Nieuws: “Vreedzame mensen ineem kloppen, regeringsleden die in de gevangenis gestoken worden: wat hebben zij verkeerd gedaan?... Dit gebeurt in een Europese lidstaat en het is langs alle kanten oorverdovend stil.” (24)

Zoals verwacht steunden meerdere politici van N-VA impliciet en Vlaams Belang expliciet het onafhankelijkheidsstreven van Catalonië (34, 35). Ward Kennes en Rik Daems hekelden het politiegeweld (34). Johan Vande Lanotte verklaarde dat de in België verblijvende Catalaanse ministers en minister-president geen criminele feiten hebben gepleegd en Elio Di Rupo zou geschokt zijn als de Belgische justitie Puigdemont in de cel zou zetten (24). Yasmine Kherbache (SPA) laakte de houding van de EU inzake bescherming van mensenrechten (36). Karel De Gucht verklaarde dat Europa duidelijk moet zeggen dat het niet voor de hand ligt verkozen politici achter de tralies te stoppen (37). Assita Kanko (MR) en Jean-Marie Dedecker hekelden het politiegeweld, de opsluiting van politieke gevangenen en het stilzwijgen van de EU (38, 39).

Bart Maddens (politicoloog KU Leuven), Hendrik Vos (docent Europese studies UGent) en filosofe Tinneke Beeck-

man klagen vooral het politiegeweld en de passiviteit van de EU aan (40-42). Marc Uyttendaele (professor constitutioneel recht ULB) schrijft bovendien in verband met het Europees aanhoudingsbevel: “Les juges belges auront une question très simple à se poser: renvoie-t-on dans son pays un opposant qui sera mis en prison au seul motif qu’il mène un combat politique contre le pouvoir en place?” (43).

Meerdere journalisten brachten in hun editoriaal enig – zij het individueel wisselend – begrip op voor de zaak van de Catalaanse separatisten (44-51). Allen spraken zich uit tegen de opsluiting van ministers, de meesten hekelden het Spaanse politiegeweld en de houding van de EU. Jan Segers pleitte voor het negeren van het Europees aanhoudingsbevel (47, 51) en de editorialist van ’t Pallieterke trok de kaart van het zelfbeschikkingsrecht van de volkeren (44).

BESCHOUWINGEN

Wat opvalt is dat de Catalaanse separatisten tot hier toe geweldloos actie voerden ondanks het Spaans politiegeweld tijdens het referendum en ondanks de antidemocratische opsluiting van hun leiders (52). Bovendien heeft Puigdemont de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring meermaals uitgesteld in de hoop dat Rajoy zou ingaan op zijn voorstel tot dialoog (12, 13). Dit als inleiding tot wat volgt. Rajoy schermt met het argument dat het *uitroepen van de onafhankelijkheid ingaat tegen de Spaanse grondwet*, die voorhoudt dat Spanje een ondeelbare eenheid is, waarin regio’s over een zekere autonomie beschikken.

Wat moet men daarvan denken?

Herman Matthijs (UGent en VUB) (53) antwoordt ironiserend: “Juridisch is dat gedeeltelijk juist, al is het maar omdat er amper landen zijn waarin de grondwet een afscheiding toestaat.”

Zowel Matthias Storme (KU Leuven en UA) (54) als Jan Ghysels (VUB) (55) wijzen er verder op dat een grondwet geen onveranderlijk gegeven is.

Ten gronde argumenteert Matthias Storme dat de Spaans-Catalaanse kwestie een conflict is waar twee rivaliserende constituties (enerzijds de Spaanse grondwet en anderzijds de Catalaanse constitutie, uitgedrukt in de onafhankelijkheidsverklaring) lijnrecht tegenover elkaar staan. Zo’n conflict bevindt zich buiten de rechtsorde en is dus niet in de eerste plaats een juridisch, doch een politiek en moreel probleem (54). Tinneke Beeckman sluit zich daarbij aan: “Wettelijk gezien hebben ze (*de Spaanse regering en de Europese Commissie, red.*) gelijk. Maar politiek gezien slaan zij de bal volledig mis.” (56). Ook Thomas von der Dunk (57) en Jan Segers (58) staan op dezelfde golflengte.

Vergeten we bovendien niet dat het zelfbeschikkingsrecht der volkeren in 1960, weliswaar met beperkingen, door de Verenigde Naties erkend werd (59).

Ook niet te vergeten: een aanzienlijk aantal van de huidige EU-lidstaten zijn een product van een separatistisch proces, namelijk Tsjechië, Slowakije, Estland, Letland, Litouwen,

Kroatië, Slovenië en deels ook Duitsland (53).

En zo komen we terug bij het uitgangspunt van onze beschouwingen: Puigdemont deed er alles aan om op een vreedzame wijze tot een oplossing te komen, en Rajoy alles om de dialoog te weigeren (57).

De stelling van Madrid dat een *Catalaans referendum over onafhankelijkheid ongrondwettelijk* is, sluit aan bij de vorige stelling.

Jan Ghysels antwoordt dat nergens bepaald is dat het parlement van een autonoom gebied, in de uitoefening van zijn grondwettelijk recht op initiatief, geen referendum zou kunnen houden om zich op de voorgenomen onderhandelingen over een gedeeltelijke grondwetsherziening voor te bereiden (55).

Thomas von der Dunk wijst op de relativiteit van het legalistisch argument van Madrid: “Maar grondwetten zijn niet als de stenen tafelen van Mozes. Zij komen niet van God en kunnen dus ook veranderen, als de wil aanwezig is (57). Jan Segers: “Dan hoort het om een volksraadpleging te gaan waarvan het resultaat vooraf door Spanje als bindend wordt erkend ... Maar los daarvan is de discussie over (on)grondwettelijkheid bijzaak. Finaal laat de wil van een volk zich niet door wetten begrenzen.” (58).

Artikel 155 van de Spaanse grondwet heeft als gevolg dat Catalonië onder curatele wordt geplaatst en dat alle bevoegdheden naar Madrid worden overgeheveld. De voornaamste begeleidende maatregelen van de Spaanse justitie waren het opsluitingsbevel van 9 afgezette Catalaanse ministers en de uitschrijving van een Europees aanhoudingsbevel tegen Puigdemont en zijn in België verblijvende ministers.

De eerste vraag is of art. 155 rechtsgeldig is.

Het antwoord van Veerle Wouters en Hendrik Vuye is dat art. 155 strijdig is met het internationaal recht omdat het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) de zelfbeschikking van Catalonië erkent (art. 1 van IVBPR) en omdat Spanje die interne zelfbeschikking niet zomaar ongedaan kan maken. Professor Internationaal Recht Alfred de Zayas, onafhankelijk expert bij de Verenigde Naties, volgt deze stelling (60).

De tweede vraag is: wat te denken over de door de Spaanse justitie begeleidende maatregelen?

De reactie van minister-president Geert Bourgeois is dat democratisch verkozen regeringsleiders opsluiten een brug te ver is (33).

Jan Segers: “In essentie is het de vrije meningsuiting die hier achter de tralies wordt gestopt, met de grondwet in de hand.” (47)

Luc Van der Kelen: “In een democratie die naam waardig, laat een premier een verkozen regering en parlement niet eenzijdig ontbinden. In een democratie laat een regering politieke tegenstanders niet opsluiten ... En in geen enkele rechtstaat dreigen de heersende machthebbers met straffen van de orde van die voor moordenaars.” (48)

Tenslotte wijst Jan Ghysels er op dat de vervolging van de

Catalaanse verkozen regeringsleiders hun grondwettelijke rechten op onrechtmatige wijze beknot (55).

Het eerste van de *argumenten van de EU-top om Rajoy te steunen en niet te bemiddelen in de Catalaanse kwestie* is dat dit een juridische zaak is (61). Hoger werd uitgebreid aangetoond dat het hoofdzakelijk een politieke kwestie is (54, 56-58). Bovendien kan volgens politiek analist Miguel Murado getwijfeld worden aan de onpartijdigheid van sommige Spaanse rechters: “De openbaar aanklager werd enkele maanden geleden aangesteld net omdat hij zo radicaal is.” (62)

Het tweede argument is dat de EU niet tussenkomt in interne aangelegenheden van lidstaten (53, 61). Maar waarom grijpt de EU-Commissie dan wel in over interne ruzies in Polen en Hongarije? (44, 53) En waarom laat de EU wel toe dat, o.m. door het opsluiten van verkozen politici omwille van hun politieke opinie, elementaire democratische regels worden geschonden? (36-40, 47, 53, 63) Luc Van der Kelen: “De stilte van Europa is een laffe stilte.” (48)

De echte reden voor de terughoudendheid van de EU-top is de vrees een precedent te scheppen voor verdere separatistische evoluties in andere EU-lidstaten (61) ondanks het feit dat meerdere huidige lidstaten ontstaan zijn door afscheiding (39, 40, 61, 64). De regel dat een afgesplitste regio enkel een nieuw lidmaatschap van de EU kan krijgen

mits unanieme goedkeuring van alle 28 lidstaten, inclusief het moederland (de “Prodi-doctrine”), is een torenhoge hindernis (39). Zolang de EU daaraan blijft vasthouden, zal de euro-kritische houding in meerdere lidstaten toenemen.

Hoe moet het nu verder?

Rajoy heeft voorlopig het pleit gewonnen, doch het riskeert een Pyrrusoverwinning te zijn: die geest gaat niet meer in de fles (40).

De uitslag van de verkiezingen van 21 december a.s. zal bepalend zijn voor het verder verloop, doch, wat de uitslag ook zij, de enige uitweg lijkt de dialoog die uitmondt in een akkoord tussen verkozen politici (53).

Ook de Catalaanse separatisten beginnen dat te beseffen. Politici van de PDeCat en van de ERC laten verstaan dat ze met Madrid zullen onderhandelen over Catalaanse onafhankelijkheid met wederzijdse toestemming (65). En de coördinatrice van PDeCat, Marta Pascal, laat weten dat bilaterale onderhandelingen noodzakelijk zijn (66). Vanuit Vlaanderen vertrekken signalen naar Madrid om te dialogeren en naar de EU om alsnog te bemiddelen (67, 68). Afwachten dus.

Eric Ponette, 26 november 2017

Referenties

1. Catalonië: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Catalonië>
2. Marc Van de Weyer: Onafhankelijk, maar nog even niet, Het belang van Limburg 11.10.17
3. Corry Hancké: Zo goed leven en toch zo gefrustreerd, De Standaard 11.10.17
4. Jules Gheude: Gelijkenissen en verschillen tussen het Catalaanse en Vlaamse nationalisme, www.doorbraak.be 11.10.17
5. Carles Puigdemont: De democratie zelf staat op het spel, De Standaard 07.11.17
6. Corry Hancké: Colau staat er nu alleen voor, De Standaard 13.11.17
7. Samuel Hanegreefs: Madrid en Catalaanse separatisten zitten op ramkoers De Tijd 21.09.17
8. Catalaans onafhankelijkheidsreferendum 2017: https://nl.wikipedia.org/wiki/Catalaans_onafhankelijkheidsreferendum_2017
9. Reporter buitenland van NOS: Catalonië zet stappen naar onafhankelijkheid na massaal ja, <https://nos.nl>
10. Annelien De Greef: Is een onafhankelijk Catalonië al voor overmorgen? De Standaard 02.10.17
11. Bart Beirlant: Politiegeweld zet druk op Juncker, De Standaard 02.10.17
12. Lieve Dierckx: Spanje wijst Catalaanse oproep tot dialoog af, De Tijd 05.10.17
13. Lieve Dierckx en Kris Van Haver: Catalonië vijf seconden onafhankelijk, De Tijd 11.10.17
14. Corry Hancké: Onafhankelijkheid? De Standaard 11.10.17
15. Lieve Dierckx en Jean Vanempten: Politieke blufpoker rond Catalaanse onafhankelijkheid, De Tijd 12.10.17
16. Jean Vanempten: Spanje en Catalonië begeven zich op onbekend terrein, De Tijd 28.10.17
17. Karin De Ruyter: Onafhankelijk! En nu? De Standaard 28.10.17
18. Corry Hancké: Naar de stembus, De Standaard 28.10.17
19. Yves Herman/reuters: ‘Eviva Espana’, De Standaard 30.10.17
20. Tobe Steel en Bart Haec: Mysterytrip Puigdemont zet Michel onder hoogspanning, De Tijd 31.10.17
21. Lieve Dierckx: Opsluiting Catalaanse politici stuurt conflict naar climax, De Tijd 03.11.17
22. Jean Vanempten: Harde aanpak, De Tijd 03.11.17
23. Redactie: Twee Jordi's, De Tijd 04.11.17
24. Simon Andries en Maarten Goethals: ‘Politieke druk? Daar moet een rechter tegen kunnen’, De Standaard 06.11.17
25. Lieve Dierckx: Brusselse raadkamer buigt zich over lot Puigdemont en co, De Tijd 17.11.17
26. Lieve Dierckx: Puigdemont tackelt EU en dankt N-VA, De Tijd 08.11.17
27. Corry Hancké: Puigdemont laakt Europese houding, De Standaard 08.11.17
28. Kris Van Haver: EU-Parlement: ‘Nationalisme is oorlog’, De Tijd 04.10.17
29. Bart Haec: Leiderschap, De Tijd 03.10.17
30. Kris Van Haver: Europese top is vooral podium voor binnenlands gebruik, De Tijd 20.10.17
31. Bart Beirlant: Rajoy krijgt vrijgeleide van EU, De Standaard 20.10.17
32. Dominique Minten en Eveline Vergauwen: Hoelang kan Europa nog zwijgen? De Standaard 04.11.17
33. Standpunt van minister-president Geert Bourgeois: kabinet Bourgeois 07.11.17
34. Redactie: Echo's uit de koepelzaal, 't Pallieterke 12.10.17
35. Tobe Steel: de Catalaanse spreidstand van N-VA, De Tijd 04.11.17
36. Yasmine Kherbache: Wat hebben burgers aan vlaggen en kreten? De Standaard 06.11.17
37. Jasper D'Hoore: Catalaanse storm steekt op in regering, De Tijd 07.11.17
38. Assita Kanko: Onvoorstelbaar: politieke gevangenen in Europa, De Standaard 08.11.17
39. Jean-Marie Dedecker: ‘De Catalaanse ontvoogdingsstrijd is nu een stierengevecht voor democratische waarden’, www.knack.be 12.11.17
40. Bart Maddens: Catalonië is te braaf geweest, De Tijd 14.10.17
41. Hendrik Vos: Catalonië verliest de strijd, Europa zijn gezicht, De Standaard 14.10.17
42. Tinneke Beeckman: Het ene importconflict is het andere niet, De Standaard 02.11.17
43. Marc Uyttendaele: “Le parti de Rajoy cautionne une vieille méthode totalitaire”, www.lesoir.be 03.11.17
44. Editoriaal: De EU-elite wordt steeds wereldvreemder, 't Pallieterke, 26.10.17
45. Dieter Dujardin: Hellhole, Het Laatste Nieuws 02.11.17
46. Guido Cloostermans: Politieke paria, Het Belang van Limburg 02.11.17
47. Jan Segers: De brug te ver, Het Laatste Nieuws 03.11.17
48. Luc Van der Kelen: LVDK op maandag, Het Laatste Nieuws 06.11.17
49. Bart Eeckhout: Geen morzel gronds, De Morgen 06.11.17
50. Kris Vanmarsenille: Waarom mag een Belgisch politicus niet zeggen wat hij denkt? www.gva.be 07.11.17
51. Jan Segers: Que sera, sera, Het Laatste Nieuws 07.11.17
52. Bart Maddens: Wellicht zijn de Catalanen te naïef geweest, De Morgen 11.10.17
53. Herman Matthijs, hoogleraar Openbare Financiën UGent en VUB: ‘Rajoy, die zou beter eens bellen naar premier Michel om raad te vragen’, www.knack.be 04.11.17
54. Matthias Storme, hoogleraar KU Leuven en UA; o.m. Belgisch, Europees en internationaal burgerlijk en handelsrecht: De grenzen van een grondwet, Grondvest november 2017
55. Jan Ghysels, jurist gespecialiseerd in grondwettelijk en administratief recht, gastprofessor notarieel bestuursrecht VUB: Niet Puigdemont maar Rajoy schendt Spaanse grondwet, www.doorbraak.be 05.11.17
56. Tinneke Beeckman, filosoof: De tijd verslindt de steden, De Standaard 05.10.17
57. Thomas von der Dunk, Nederlandse cultuurhistoricus en columnist in de Volkskrant: Politiek los je niet op met politie, De Standaard 03.10.17
58. Jan Segers: Eviva Espana, Het Laatste Nieuws 04.10.17
59. Zelfbeschikkingsrecht der volkeren: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Zelfbeschikkingsrecht>
60. Veerle Wouters en Hendrik Vuye: Spaans Art. 155 is strijdig met internationaal recht, www.doorbraak.be 30.10.17
61. domi: Europese staten unisono achter Madrid, De Standaard 28.10.17
62. Annelien De Greef: Ook Spanje twijfelt over ‘rebellie’, De Standaard 03.11.17
63. Bart Maddens: Brussel is slimme démarche van Puigdemont, De Tijd 02.11.17
64. Rik Van Cauwelaert: Op de Europese stoep, De Tijd 04.11.17
65. Corry Hancké: Separatistische partijen herschrijven hun discours, De Standaard 16.11.17
66. Jean Vanempten: ‘Catalonië niet eenzijdig onafhankelijk’, De Tijd 24.11.17
67. Bart Beirlant en Wim Winckelmans: CD&V zet Thyssen en Belet in om Madrid te vermurwen, De Standaard 14.11.17
68. Louis Ide: ‘Beste Marianne Thyssen, spreek en bemiddel. Want zwijgen is ook spreken’, www.knack.be 10.11.17
69. Jasper D'Hoore en Kris Van Haver: Interview met voormalig voorzitter van de Europese Raad Herman Van Rompuy, De Tijd 25.11.17

MEDISCHE ACTUALITEIT

Wencel Top
Medisch
Directeur
Medisch Labo
Medina

- 1992: Apotheker, Faculteit Farmaceutische Wetenschappen, KU Leuven
- 1992: Klinisch Bioloog, Faculteit Geneeskunde, KU Leuven
- 1998-2006: Chief Operating Officer EU & USA, BARC, Gent, België
- 2006-2010: Chief Operating Officer Global & Laboratory Director EU, Medpace Reference Laboratories, Cincinnati, Ohio/US
- Sinds 2010: Laboratorium Directeur, Medisch Labo Medina, Dendermonde, België

Het buikgevoel

Het menselijk lichaam bestaat uit meer dan enkel humane cellen: minstens 100 triljoen (10^{14}) microbiële cellen en nog eens een veelvoud aan virussen worden geherbergd op en in het lichaam. Samen met de eukaryoten en archaea vormen ze het **microbiota** (voorheen 'flora' genoemd) en het geheel aan daaraan gekoppeld genetisch materiaal wordt het **microbioom** genoemd. Tijdens de afgelopen jaren is het belang van het microbioom voor de gezondheid van de mens duidelijk geworden.

Voor de komst van de moleculaire diagnostiek was het enkel mogelijk om het microbiota te bestuderen door deze in cultuur te brengen. Door het grote aantal aan species (>1000 verschillende bacteriële species) en het feit dat een belangrijk deel hiervan enkel onder anaerobe omstandigheden kan overleven, kon met de cultuurtechniek ('*culturomics*') enkel een partieel beeld bekomen worden. Met de komst van de PCR, en meer bepaald de 16SrRNA-techniek ('*metagenomics*') is het nu mogelijk om het microbioom op grotere schaal accuraat in kaart te brengen. Maar ook deze techniek is onvoldoende geschikt om de biologische functies van de verschillende componenten van het microbiota in kaart te brengen. In de toekomst zijn nieuwe studies op basis van metabole processen, aangestuurd en beïnvloed door het microbiota ('*metabolomics*'), noodzakelijk om de reële impact van het microbiota op de gezondheid te begrijpen en nieuwe therapeutische strategieën te ontwikkelen. De analyse wordt doorgaans uitgevoerd op een stoelgang staal. Analyse op aspiraten en biopsies geven vergelijkbare resultaten, maar ook hier dient gewezen te worden op de potentiële verschillen in samenstelling van het microbioom dieper in het colon en duodenum.

Ondanks deze diagnostische uitdagingen is er vandaag voldoende evidentie voor de parallele ontwikkeling van de microbiële kolonisatie en immuuniteitsysteem van het menselijk lichaam. Storingen in dit proces worden meer en meer geassocieerd met de ontwikkeling van chronische aandoeningen zoals obesitas, diabetes, prikkelbaar darm syndroom (IBS), inflammatoire darmaandoeningen (IBD), auto-immuun aandoeningen, autisme spectrum aandoeningen (ASD) en zelfs depressie. De incidentie van deze aandoeningen is de afgelopen decennia explosief gestegen in de Westerse samenleving. Het verband met de significante wijzigingen in levensstijl en voeding is al langer bekend, maar de cruciale rol van het microbioom tijdens de perinatale fase en de eerste levensjaren blijkt een belangrijke sleutel in dit proces te zijn.

De opbouw van het microbiota start mogelijk al prenatiaal. De hypothese dat de foetus in utero steriel is en de microbiële kolonisatie pas start tijdens en na de geboorte wordt in vraag gesteld. Epigenetische fenomenen zouden

verantwoordelijk zijn voor de overdracht ('*translocatie*') van microbiële genen en antigenen van de moeder op de foetus, waardoor de foetale gastro-intestinale tractus zou voorbereid worden op de komst van de massieve postnatale kolonisatie. De samenstelling van het microbiota van de moeder, en bijgevolg ook de levensstijl, blijken eens te meer belangrijk te zijn voor de juiste voorbereiding van het ongeboren kind. Peri- en postnataal wordt het microbiota bij het kind in eerste fase eerder chaotisch opgebouwd. De manier van bevallen is hierbij een bepalende factor. Bij een vaginale geboorte wordt het kind gekoloniseerd met vaginale en intestinale bacteriën van de moeder (rijk aan *Bifidobacterium* en *Lactobacillus*). In geval van een keizersnede heeft het kind geen direct contact met het microbiota van de moeder, maar gebeurt de kolonisatie in hoofdzaak met bacteriën afkomstig van de huid en de omgeving (rijk aan *Stafylococci*). Deze verschillen blijven meetbaar tot in de jeugdijaren en worden geassocieerd met een verhoogde incidentie voor atopisch eczeem en allergisch astma in geval van keizersnede. Om die reden wordt in sommige landen de '*swab inoculatie*' methode toegepast. Hierbij worden sectio-geboren kinderen onmiddellijk na de geboorte geïnoculeerd met vaginale en intestinale bacteriën van de moeder.

Vanaf de leeftijd van ongeveer 3 jaar bereikt het microbiota de samenstelling die op volwassen leeftijd wordt teruggevonden. Ook hier spelen omgevingsfactoren een belangrijke rol. Vooral het (herhaaldelijk) gebruik van antibiotica en (overdreven) hygiënische leefomstandigheden ('*hygiene hypothese*') worden geassocieerd met een verhoogd risico op het ontwikkelen van allergische aandoeningen, obesitas en ASD. De impact van baby- en borstvoeding op de ontwikkeling van het microbioom is minder duidelijk.

Het volwassen microbioom bestaat doorgaans uit ongeveer 160 verschillende species, waarvan ongeveer 20 genera bij $>90\%$ van de bevolking worden vastgesteld ('*kern microbioom*'). De phyla Firmicutes en Bacteroidetes zijn het sterkst vertegenwoordigd ($>90\%$), gevolgd door de Actinobacteria, Proteobacteria en Verrucomicrobia. Het microbioom wordt gekenmerkt door een plasticiteit waardoor het zich kan aanpassen en herstellen in functie van diverse omstandigheden. Ondanks deze eigenschap kan het herstel onvolledig zijn. Een ongezonde levensstijl en chronisch medicatie gebruik kunnen ook op volwassen leeftijd nog een persisterende impact op het microbioom veroorzaken. Talrijke studies hebben zich gericht op het aantonen van associaties tussen diverse chronische aandoeningen en wijzigingen in het kern microbioom. De onderlinge verhouding Firmicutes/Bacteroidetes wordt hierbij vaak gebruikt als biomarker. Daarnaast is er nu meer aandacht voor bepaalde genera uit de phyla Actinobacteria, Proteobacteria en Verrucomicrobia. Ondanks hun afwezigheid of lage aanwezigheid in referentie populaties, blijken ze een potentieel significante impact op de gezondheid te hebben.

Niettegenstaande het microbioom al meer dan 100 jaar gekend is, heeft de komst van nieuwe technologieën het nu pas mogelijk gemaakt om de functie ervan te exploreren. Tijdens de eerste levensjaren blijkt het microbioom een belangrijke rol te spelen bij de ontwikkeling van het immuuniteitsysteem en talrijke metabole processen. Verder onderzoek is nodig om de kennis over deze complexe interacties te vertalen in preventieve strategieën om het risico op bepaalde chronische aandoeningen te doen dalen. Ook strategieën voor de behandeling van een verstoord microbioom en ontstekingsprocessen bij volwassenen zullen ongetwijfeld een belangrijk onderdeel van het toekomstig medisch onderzoek worden.

Medisch Labo Medina biedt artsen en patiënten de mogelijkheid om het microbioom te analyseren met behulp van de 16SrRNA-techniek. Hiervoor dient een kleine hoeveelheid stoelgang onmiddellijk na productie in een speciale tube met stabiliserende buffer geïncubeerd te worden. De test brengt het kern microbioom volledig in kaart en geeft een accuraat beeld van de relatieve aanwezigheid van de verschillende bacteriële species. Mede dankzij de inspanningen van het Vlaams Darmflora Project hebben we binnen Vlaanderen een interessant referentiekader ter beschikking. De resultaten kunnen een nuttige aanvulling zijn bij het klinisch onderzoek in het kader van een aantal chronische aandoeningen, zoals IBS, IBD, obesitas, allergische aandoeningen en ASD.

Referenties:

- Ajslev TA et al. Childhood overweight after establishment of the gut microbiota: the role of delivery mode, pre-pregnancy weight and early administration of antibiotics. *International Journal of Obesity* 2011; 35: 522-529
- Arumugam M et al. Enterotypes of the human gut microbiome. *Nature* 2011; 473:174-180
- Faith JJ, Guruge JL et al. The long-term stability of the human gut microbiota. *Science* 2013; 341: 1237439
- Falony G et al. Population-level analysis of gut microbiome variation. *Science* 2016; 352-6285: 560
- Jakobsson HE et al. Decreased gut microbiota diversity, delayed Bacteroidetes colonisation and reduced Th1 responses in infants delivered by caesarean section. *Gut* 2014; 63: 55966
- Jose C. Clemente et al. The Impact of the Gut Microbiota on Human Health: An Integrative View. *Cell* 148, March 16, 2012: 1258-1270
- Jovel J et al. Characterization of the Gut Microbiome Using 16S or Shotgun Metagenomics. *Frontiers in Microbiology* 2016; Vol.7: Article 459
- Juan Miguel Rodriguez et al. The composition of the gut microbiota throughout life, with an emphasis on early life. *Microbial Ecology in Health & Disease* 2015, 26: 1-17
- Koenig JE et al. Succession of microbial consortia in the developing infant gut microbiome. *Proc Natl Acad Sci USA* 2011; 108: 457885

Tekort aan huisartsen

BVAS website september, 2017

BRUSSEL 21/09 - Afgelopen zondag werd BVAS-voorzitter, dr. Marc Moens, door journalist Christophe Deborsu uitgenodigd bij de Franstalige televisiezender RTL-TVI, voor de uitzending « C'est pas tous les jours dimanche ». Hoofdstuk van het debat, dat door 126 191 kijkers werd gevolgd, was het tekort aan huisartsen.

"In Vlaanderen, kiezen 42% van de jonge gediplomeerden voor huisartsgeneeskunde want Vlaanderen is erin geslaagd om jonge artsen aan te moedigen deze weg te kiezen.

In Wallonië, kiezen enkel 25% hiervoor en dat is het probleem."

Het probleem is niet het aantal RIZIV-nummers maar veeleer het grote gebrek aan attractiviteit van het huisartsenberoep in Wallonië. Meerdere aanwezigen bevestigden dit.

BVAS heeft de voorbije jaren gezorgd voor een substantiële opwaardering (+ 70 %) van de huisartseninkomens om het beroep van huisarts attractiever te maken. Het is nu de beurt aan de Franstalige faculteiten geneeskunde om het specialisme huisartsgeneeskunde op te waarderen zoals hun Vlaamse collegae de voorbije jaren deden.

Van de Voorde

Flanderstoday afgevoerd!

Flanders today is...of moeten wij helaas schrijven 'was' een Engelstalig weekblad en een initiatief van de Vlaamse regio financieel ondersteund door de Vlaamse autoriteiten. Dit bijzonder goed informeren blad is eind september een stille dood gestorven.

Engelstalige in Vlaanderen wonende lezers- en er zijn er nogal wat- vinden deze mare bijzonder spijtig of meer nog zorgwekkend. Het weekblad gaf immers een uitstekend overzicht van wat er in Vlaanderen reilt en zeilt met een brede waaier aan artikels; zowel het politieke, sociocultureel leven als het voornaamste sportgebeuren werden in objectiviteit en in een goede balans op de toonbank gezet. Een stuk internationale uitstraling bij monde van een wereldtaal is vermoord...althans de papieren versie.

Wij overlopen eventjes een van de laatste nummers. De titels als Current Affairs, Politics, Cover Story, Business, Innovation, Education, Living, Arts, Agenda en de Backpage met 'Talking Dutch' als wekelijkse afsluiter zijn aardig gedocumenteerd en droegen zeker bij tot de integratie

van Engelstaligen in tijden van Brexit.

Engelssprekenden uit onze omgeving zijn tuk op hun wekelijkse Flanders Today en wij delen hun ergernis ten volle. President Geert Bourgeois liet onze regio die imago schade- en schande spijtig genoeg aandoen! A propos...waarom geen petitie opstarten voor het behouden van dit unieke Vlaamse Engelstalige weekblad?

Luc Schaevebeke

Zikavirus tegen glioblastomen

HLN 6 september, 2017

Een persbericht, verschenen tijdens het orkaangeweld van begin september in de Golf van Mexico, heeft wellicht net daarom weinig aandacht getrokken: professor Michael Diamond en zijn team van de Washington University School in St. Louis, MO, hebben het zikavirus ingespoten in de hersenen van muizen met een glioblastoom. De tumor was bij deze dieren twee weken later aanzienlijk kleiner; de dieren overleefden ook langer dan soortgenoten die een placebo hadden gekregen. De resultaten zijn gepubliceerd in het gerespecteerde Journal of Experimental Medicine.

Het Riziv plaatst glioblastoom, de frequentste en zeer kwaadaardige hersentumor bij volwassenen, helemaal bovenaan zijn lijst van onbeantwoorde medische behoeften. De therapeutische opties zijn vandaag inderdaad erg beperkt: chirurgische verwijdering indien dit nog kan, gevolgd door chemo- en radiotherapie. In het kankeronderzoek gaat de laatste tijd ook veel aandacht naar immunotherapie, maar bij hersentumoren is dit geen evident verhaal; de hersenen bevinden zich immers achter een barrière die onze immuniteit op afstand houdt: zij zitten voor het immuunsysteem dus, als het ware, verstopt. Misschien biedt het zikavirus op termijn wel een nieuwsoortige therapeutische mogelijkheid. De vorsers uit St. Louis willen binnen anderhalf jaar ook met klinisch onderzoek starten: het wordt hoopvol uitkijken naar hun eerste resultaten, maar de weg is nog heel lang - en onvoorspelbaar. Tumoren dragen wel eens eiwitten die eveneens voorkomen op of in cellen die men vroeg in de ontwikkeling van een orgaan aantreft. Men weet dat het zikavirus hersenstamcellen aanvalt: bij borelingen zijn zij talrijk, maar volwassenen hebben er veel minder van. Het is boeiend om te speculeren dat het zikavirus dit soort ontwikkelingseiwitten opzoekt. Het lijkt dus mogelijk dat het net de affiniteit

van het virus voor deze eiwitten is, die zowel de nefaste gevolgen van een zika-infectie voor de foetus, als de intrigerende observaties uit St. Louis verklaart. Meteen lonkt ook de theoretische mogelijkheid om glioblastoomcellen te vernietigen met behulp van een afgezwakt virus: dit zou een hopelijk niet besmettelijke, nieuwe therapie voor glioblastoom opleveren - en wie weet: uiteindelijk ook een nieuwe benadering voor andere maligne tumoren. Hoop doet leven.

Willem Amery

Dementie

BJ Kim et al. *Optical coherence tomography identifies outer-retina thinning in frontotemporal degeneration. Neurology (Epub ahead of print 2017 PMID 28887373).*

Een (zoveelste)nieuwe test om dementie, veroorzaakt door fronto-temporale degeneratie(FTD)-een aandoening die minder bekend is, maar beneden de 65 jaar bijna even frequent voorkomt als Alzheimer ziekte-vroegtijdig te ontdekken.

In hun studie-46 ogen van FTD-patiënten werden onderzocht met SD OCT(spectraal domein optische cohorentietomografie) en vergeleken met 69 controle ogen- werd een verdunning van de buitenste retinalagen(132 t.o. van 142µm) en van de buitenste nucleaire zenuwlagen(88,5 t.o. 87,9 µm) vastgesteld(p=0,004).Natuurlijk hoopt de onderzoeksgroep die deze vaststellingen deed, dat de gegevens nuttig kunnen zijn als bio markers voor FTD-ziekte, en dat dit een aanknopingspunt zou kunnen worden voor vroege diagnose en betere behandeling.

Frank Goes

Elektrische stroom in Indiase dorpen dankzij jong Vlaams bedrijf

Barbara Moens, De Tijd 09.11.17

250 miljoen Indiërs hebben geen toegang tot elektriciteit: de regering slaagt er niet eens in om alle stedelingen van elektriciteit te voorzien, laat staan de meest afgelegen gebieden.

Daar zagen de Oost-Vlamingen Chris Prengels en zijn vrouw-ingenieur een gat in de markt met hun startend bedrijf "Tiger Power". Zij ontwikkelden namelijk een draagbare energie-installatie op basis van zonne-energie; die bevat ook een batterij om overvloedige zonne-energie op te slaan. Daarnaast bouwde hun bedrijf een container met

apparatuur om regenwater met overvloedige zonne-energie om te zetten in waterstof; die wordt opgeslagen en via brandstofcellen terug omgezet in elektriciteit. Zo kan een langere periode zonder zon worden overbrugd.

Tijdens het koninklijk staatsbezoek aan India tekende "Tiger Power" een contract met het Indiase bedrijf "Cambridge Energy Resources". Beide bedrijven richtten samen een joint venture op om de komende jaren 200 hernieuwbare-energie-installaties in Noord-India te bouwen om afgelegen dorpen van elektriciteit te voorzien. Elke installatie levert elektriciteit voor 200 à 300 gezinnen.

Die installaties zorgen niet alleen voor licht om 's avonds te lezen en te studeren, zij bevorderen ook de lokale tewerkstelling. Families investeren pas in een lasapparaat of een naaimachine voor een textielatelier als ze een betrouwbare energiebron hebben.

Eric Ponette

Nederland-België 1-0 wat de fiscale plannen betreft.

Knack, november 2017

Terwijl Michel I de inkomensbelasting ingewikkelder maakte, heeft Rutten III ze vereenvoudigd.

De regering Rutte III introduceerde 60 nieuwe fiscale maatregelen. Tussen de meest ingrijpende citeren wij, het verlagen van het aantal schijven in de inkomensbelasting, van vier naar twee. Onze regering maakte de inkomensbelasting nog ingewikkelder.

Nog opvallend in het Nederlands regeerakkoord is de verhoging van het laagste btw-tarief van 6 naar 9 procent. Daarop kwam wel wat reactie. Maar dat is bij ons reeds door veel specialisten voorgesteld. Een vereenvoudiging van het btw-stelsel-met een samensmelting van de 6 en 12 procent tot 9 procent, in ruil voor meer nettoloon -zou bij ons meer dan welkom zijn.

Tenslotte staat in het Nederlands regeerakkoord dat de vennootschapsbelasting op de winst vanaf 2019 zal dalen naar 16 procent voor kleine bedrijven en dat de belasting op dividenden wordt geschrapt. In België werd de belasting op dividenden, over 5 jaar gespreid, verdubbeld tot 30 procent en wordt de vennootschapsbelasting slechts verminderd naar 25 procent in 2020. Als uitsmijter: de werkloosheid is bij onze noorderburen 4 procent en bij ons 7,6 procent.

Op fiscaal gebied wordt de Belgische regering dus in snelheid en tarieven voorbijgestoken door de nieuwe Nederlandse ploeg.

Frank Goes

Contingentering stand van zaken (1 december 2017)

Nieuwe ontwikkelingen sinds onze vorige bijdrage in Periodiek¹:

Op 14 september 2017 vond het eerste ingangsexamen voor geneesheren en tandartsen in de Franse Gemeenschap plaats. Er waren 3.473 deelnemers waarvan er 641 geslaagd zijn. Dat is een slaagpercentage van 18,47%, hetgeen vergelijkbaar is met het Vlaamse ingangsexamen. In Vlaanderen waren er 6.323 kandidaten, waarvan er 1.256 slaagden, of net geen 20%. Het aantal geslaagden in de Franse Gemeenschap is realistisch in verhouding tot de 505 Franstalige artsen die in 2024 een RIZIV-nummer kunnen krijgen.

Dezelfde dag nog erkende minister Maggie De Block dat het Franstalige ingangsexamen een efficiënte filter is om tegemoet te komen aan het federale contingent van artsen en tandartsen.

Een wetsontwerp inzake de contingentering van artsen en tandartsen werd op 17 oktober 2017 in eerste lezing en op 7 november 2017 in tweede lezing goedgekeurd door de Kamercommissie volksgezondheid.

Het VAV heeft op 23 oktober 2017 in een brief en op 16 november 2017 in een herinneringsbrief aan de bevoegde personen in CD&V en N-VA zijn beoordeling van en bezwaren tegen dit wetsontwerp te kennen gegeven².

In het parlement van de Franse Gemeenschap en in het COCOF, dat is het Franstalige Brusselse parlement, hebben de regeringspartijen Cdh, Défi, Ecolo en PS een belangenconflict ingediend tegen het hogervermelde wetsontwerp. Door het belangenconflict kan dit wetsontwerp ten vroegste over twee maanden besproken worden in de plenaire zitting van de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers

Besluiten

Positieve punten in het wetsontwerp inzake de contingentering:

Indien dit wetsontwerp goedgekeurd wordt – hetgeen nog niet zeker is gezien het belangenconflict – wordt de con-

tingentering wettelijk vastgelegd voor de komende jaren. Voor het vastleggen van de verhouding van de gemeenschappen in Brussel werd een voor Vlaanderen aanvaardbare regeling getroffen. Als basis voor de verdeling wordt het aantal leerlingen in de lagere en middelbare scholen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest genomen.

Negatieve punten: De vrijblijvendheid van de wet. Een volgende federale regering is niet verplicht deze regeling verder toe te passen.

Er wordt niet voorzien in een regeling voor het wegwerken van het Vlaamse tekort aan opgenomen RIZIV-nummers. Een dergelijke regeling, namelijk het verhogen van het Vlaamse contingent met 7% was wel voorzien in het interkabinettenakkoord dat aan de basis lag van dit wetsontwerp.

Het vervolgverhaal van de contingentering gaat verder.

De voorlopige ontknoping is voorzien voor 2038 en het is weinig waarschijnlijk dat er in die lange periode geen nieuwe feiten zullen opduiken, die mogelijk nadelig zullen zijn voor de Vlaamse artsen.

Een definitieve oplossing zal er slechts komen als de Gemeenschappen geresponsabiliseerd worden en dat is mogelijk door het toekennen van het budget voor volksgezondheid aan de Vlaamse en Franse Gemeenschap, gesplitst volgens het bevolkingsaantal. Dan kan ook de bevoegdheid voor de toegang tot het beroep van arts of tandarts aan de Gemeenschappen overgedragen worden en kunnen de Vlaamse en Franse Gemeenschap zelf beslissen hoeveel artsen en tandartsen ze toelaat tot de uitoefening van hun beroep.

Albert Baert

Eric Ponette

Robrecht Vermeulen, bestuursleden VAV

¹ Periodiek van juli-augustus-september 2017

² Zie de rubriek Briefwisseling in dit nummer van Periodiek

Antwerpen, 23 oktober 2017

Aan Mevrouw Hanne Verelst

Fractiemedewerker commissie volksgezondheid

Kamerfractie CD&V, Natieplein 2, 1008 Brussel

hanne.verelst@kamer.cdenv.be

Aan Mevrouw Valerie Van Peel

valerie.vanpeel@n-va.be

Geachte Mevrouw,

Een werkgroep binnen het Vlaams Artsenverbond (VAV) heeft op woensdag 19 oktober 2017 het wetsontwerp betreffende de contingentering besproken. We hebben gelezen dat dit voorontwerp in de kamercommissie goedgekeurd werd en dat enkele Franstalige partijen een belangenconflict ingeroepen hebben omdat het wetsontwerp discriminerend zou zijn voor Franstalige studenten. We weten dus niet of dit wetsontwerp ongewijzigd wet zal worden, of dat het nog zal aangepast worden. Hieronder onze opmerkingen.

Vooreerst de positieve punten:

Een positief punt is dat dit wetsontwerp, indien het ongewijzigd in de kamer goedgekeurd wordt, een aanvaardbare regeling biedt voor de verdeling van de contingenten over de beide Gemeenschappen.

Een positief punt is ook de manier waarop de verdeling gebeurt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Zolang het invoeren van een subnationaliteit in Brussel onbespreekbaar is, is de verdeling volgens het aantal leerlingen in de Brusselse scholen de meest objectieve manier van werken. Indien onze berekeningen juist zijn zou, met deze rekenwijze, het contingent verdeeld worden in 59 % à 60 % voor de Vlaamse Gemeenschap en 40 à 41% voor de Franse Gemeenschap.

We vinden het ook positief dat minister Crevits de inrichting van het ingangsexamen zo geregeld heeft dat jaarlijks 1114 studenten de opleiding voor arts en 135 studenten de opleiding tandarts mogen beginnen aan een Vlaamse universiteit. Het aantal van 1114 studenten is wel nogal krap om zes jaar later tot het contingent van 907 artsen te komen.

We hebben ook een aantal vraagtekens en kritiek :

Een negatief punt van dit wetsontwerp is de vrijblijvendheid. Er wordt herhaaldelijk gezegd wat de koning kan doen. Dat betekent dat een volgende minister van volksgezondheid met een koninklijk besluit de uitvoering van deze wet kan wijzigen. Vermits het evenwicht tussen Vlaamse en Franstalige

artsen slechts in 2038 zal bereikt worden, is de kans groot dat er in die tussentijd een andere minister van volksgezondheid komt. Dat de uitvoering van deze wet kan gewijzigd worden, wordt nogmaals bevestigd in de laatste paragraaf van Art. 5. Voor deze laatste paragraaf was het ons niet duidelijk wat de definitieve goedgekeurde tekst is. We hadden namelijk twee versies van het voorontwerp. Volgens een versie eindigt de laatste paragraaf met “... op basis van adviezen van de Planningscommissie zijn vastgelegd per gemeenschap”. Volgens een andere versie staat “per gemeenschap” er niet bij. Indien de verdeelsleutel vastgelegd is in Art.4 dan is de “per gemeenschap” in de laatste paragraaf van Art. 5 overbodig. Indien in die laatste paragraaf wel staat “per gemeenschap” doet dat vermoeden dat er een mogelijkheid bestaat om de verdeling per gemeenschap in de toekomst te wijzigen. Graag hadden we vernomen welke versie goedgekeurd werd in de kamercommissie.

In Art 5 §2 wordt nauwkeurig bepaald hoe het Franstalige overschot zal weggewerkt worden, maar er staat niet hoe het Vlaamse tekort zal opgelost worden. In het interkabinettenakkoord dat als basis diende voor dit wetsontwerp stond dat er in de Vlaamse Gemeenschap een tekort van 1000 RIZIV-nummers bestaat en dat dit tekort zou weggewerkt worden door het Vlaamse contingent met 7% te verhogen. Dat vanaf 2024 het Vlaamse contingent 907 artsen zal bedragen staat ook niet meer in het wetsvoorstel. Waarom werden deze bepalingen weggelaten in het wetsontwerp?

Alhoewel dit wetsontwerp belangrijke positieve punten bevat, vrezen wij dat het geen definitieve oplossing zal brengen voor het probleem van de contingentering van artsen en tandartsen. Onze vrees steunt op de volgende drie vaststellingen:

1. De vrijblijvendheid van het wetsontwerp zodat de minister van volksgezondheid het aantal artsen in elke gemeenschap met een koninklijk besluit kan wijzigen.
2. De zeer lange periode tot 2038 om het evenwicht te herstellen.
3. De verklaring van minister Marcourt dat hij de voorliggende verdeling van artsen met alle middelen zal bestrijden omdat ze discriminerend zou zijn voor de Franstalige studenten geneeskunde.

Een afdoende oplossing voor de verdeling van de artsen per Gemeenschap kan slechts bekomen worden door de Gemeenschappen te responsabiliseren en dat is mogelijk door het toekennen van het budget voor volksgezondheid aan de Vlaamse en Franse Gemeenschap, gesplitst volgens het bevolkingsaantal. Dan kan ook de bevoegdheid voor de toegang tot het beroep van arts of tandarts aan de Gemeenschappen overgedragen worden en kan de Franse Gemeenschap zelf beslissen hoeveel artsen en tandartsen ze toelaat tot de uitoefening van hun beroep.

Met vriendelijke groeten, namens het VAV,

Dr. Geert Debruyne, voorzitter

Prof. em. dr. Albert Baert, bestuurslid

Prof. em. dr. Eric Ponette, bestuurslid

Dr. Robrecht Vermeulen, bestuurslid

Antwerpen, 16 november 2017

Aan Mevrouw Hanne Verelst
hanne.verelst@kamer.cdenv.be

Aan Mevrouw Valerie Van Peel
valerie.vanpeel@n-va.be

Geachte Mevrouw,
We betreuren dat we nog geen antwoord kregen op ons schrijven van 23 oktober 2017.

Volgens onze informatie (Mediquality) werd het wetsontwerp betreffende de contingentering van artsen en tandartsen in tweede lezing ongewijzigd goedgekeurd door de kamercommissie. We appreciëren dat de positieve punten van dit wetsontwerp, zoals vermeld in onze brief van 23 oktober 2017, nu bijna in een wet vastgelegd werden. We begrijpen dat het dossier inzake de contingentering, door de verschillende visie van de Franse en Vlaamse Gemeenschap, over de jaren volledig verziekt is en nog moeilijk door een wet op een bevredigende wijze kan opgelost worden. We betreuren toch dat er nogmaals een kans gemist werd om tot een definitieve oplossing te komen.

We begrijpen niet dat het goedgekeurde wetsontwerp geen correctie voorziet voor het Vlaamse tekort van ongeveer duizend RIZIV-nummers. In het interkabinettenakkoord, dat als basis diende voor dit wetsontwerp, staat nochtans dat dit tekort zou weggewerkt worden door het Vlaamse contingent met 7 % te verhogen.

We blijven de mening toegedaan dat een afdoende oplossing voor de verdeling van de artsen per Gemeenschap slechts kan bekomen worden door de Gemeenschappen te responsabiliseren en dat dit mogelijk is door het toekennen van het budget voor volksgezondheid aan de Vlaamse en Franse Gemeenschap, gesplitst volgens het bevolkingsaantal. Dan kan ook de bevoegdheid voor de toegang tot het beroep van arts of tandarts aan de Gemeenschappen overgedragen worden en kan de Franse Gemeenschap zelf beslissen hoeveel artsen en tandartsen ze toelaat tot de uitoefening van hun beroep.

Met vriendelijke groeten, namens het VAV,
Dr. Geert Debruyne, voorzitter
Prof. em. dr. Albert Baert, bestuurslid
Prof. em. dr. Eric Ponette, bestuurslid
Dr. Robrecht Vermeulen, bestuurslid

Onze hospitalisatie-verzekering geeft jou een gerust gevoel

4 Formules:
Kostendekkend (basis)
HospiPlan & AmbuPlan
Kostendekkend (comfort)
HospiPlus & AmbuPlus
Naast jouw groepsverzekering
HospiContinu
Vaste vergoeding
HospiForfait

Hospitaal

Hoofdzetel:
Hoogstratenplein 1 - 2800 Mechelen - info@vnz.be
Kantoren & postbussen over heel Vlaanderen

Ontdek onze vele voordelen,
www.vnz.be of bel gratis 0800 179 75
Veranderen van ziekenfonds is heel eenvoudig. Wij regelen alles!

VNZ
Vlaams & Neutraal
Ziekenfonds

GESCHIEDENIS VAN DE GENEESKUNDE

Creativiteit en mentale stoornis

Inleiding

Een psychische aandoening of mentale stoornis, ook wel geestesziekte of psychiatrische stoornis genoemd, is een aandoening die wordt gekenmerkt door afwijkende ervaringen en gedrag. Psychose is een geestesziekte die interfereert met het dagelijks leven van de patiënt doordat het zijn gedachtewereld verstoort. De patiënt neemt dingen anders waar of ziet zaken die er niet zijn.

De romantische notie dat mentale stoornis en creativiteit onlosmakelijk verbonden zijn is zo prominent aanwezig in het dagelijks denken dat een eventueel verband zelden in vraag wordt gesteld. De associatie tussen 'creativiteit en mentale stoornis' deed zijn intrede in de literatuur in 1970 maar de associatie tussen 'waanzin en genialiteit' gaat terug tot de tijd van Aristoteles (Motto). De oude Grieken dachten dat creativiteit van de muzen – de negen dochters van Zeus en de zussen van Apollo, die de kunst en de wetenschappen personifieerden – kwam.

Zo had Plato het bijvoorbeeld over 'mania', een vorm van gekte waar kunstenaars aan zouden leiden (Van den Bos). Volgens de humorenleer van Claudius Galenus zou een teveel aan zwarte gal mensen gek maken. Daaruit kwam de term 'melancholie' voort (*melas*: zwart en *chole*: gal). Aristoteles, een leerling van Plato, stelde dat melancholie eerder gezien moest worden als een goddelijke waanzin, waaruit kunstenaars en genieën hun inspiratie konden putten. Een echte kunstenaar moest met andere woorden een beetje gek zijn. De ideeën veranderden door de jaren heen, maar lagen vaak in het veld van de magie en de religie. Dat is geen toeval, aangezien het hier gaat om een raakvlak tussen twee gebieden die elk op hun manier een intrigerende aantrekkingskracht uitoefenen

Met het boek *Genio e follia* van antropoloog en psychiater Cesare Lombroso (1853-1909) kreeg het wetenschappelijke onderzoek een boost. Hij beweerde dat kunstzinnigheid een vorm van geestesziekte was, en definieerde derdien kenmerken op basis waarvan je de kunst van een 'gek'

zou kunnen herkennen (Van den Bos). Hoewel veel van zijn ideeën ondertussen achterhaald zijn, heeft hij wel veel invloed gehad op later onderzoek.

De gegevens

Verschillende studies hebben een correlatie aangetoond tussen creativiteit en mentaal onevenwicht, zoals bipolaire stoornis, depressie, ADHD en schizofrenie. Kunstenaars, psychologen en sociologen vragen zich sinds meer dan 200 jaar af of artiesten meer kans lopen op een mentale ziekte dan anderen. Er is zelfs onenigheid omtrent de vraag of creatieve personen met een geestesziekte zoals een bipolaire stoornis moeten worden behandeld omdat dat hun creativiteit zou afremmen (Rothenberg). Het werk van sommige artiesten ondersteunt het idee dat een mentale stoornis stimulerend is voor creativiteit, maar er zijn ook voldoende argumenten om te bewijzen dat een mentale aandoening geen *conditio sine qua non* is om tot creativiteit te komen.

De Lange-Eichbaum-studie van 1931 was de eerste studie die creatieve personen ondervroeg en hun geestestoestand bestudeerde. Meer dan 800 bekende genieën werden geïnterviewd en enkel een kleine minderheid van hen was vrij van mentale stoornissen.

Verschillende onderzoeken toonden ook aan dat er een genetisch verband zou kunnen bestaan tussen de twee (Heston). Zij onderzochten nakomelingen van schizofrene moeders die opgevoed werden in pleeggezinnen en constateerden dat zeer creatieve adoptiekinderen en hun biologische ouders hoger scoorden op geestesstoornissen. Andreasen stelde in 1987 een verhoogd risico op bipolaire stoornis vast bij 30 creatieve schrijvers aan de universiteit van Iowa City, USA, toen hij hen vergeleek met een controlegroep van gezonde personen. Hij postuleert dat personen met een geestesstoornis een eigenschap ontwikkelen die hen toelaat de wereld op een nieuwe, andere en ongeremde manier te bekijken en zo somatische, visuele en auditieve zaken te zien en op te nemen die anderen niet kunnen vatten.

Arnold Ludwig aan de universiteit in Kentucky, USA, doorspitte in 1992 de biografieën van 1005 eminente personen (artiesten, musici, wetenschappers, sporters, politici en zakenlieden) en vond dat ongeveer een op de

drie toekomstige artiesten en musici als tiener symptomen van een geestelijke aandoening had. Die symptomen waren slechts aanwezig bij 3 tot 9% van de toekomstige wetenschappers, atleten en zakenmensen. Bij volwassen artiesten, schrijvers en muzikanten zag hij bij 59 tot 77% geestelijke aandoeningen, tegen 18 tot 29% bij de andere beroepsgroepen.

In een Zweedse studie in 2011 aan het Karolinska Instituut werden 300.000 personen met schizofrenie, bipolaire stoornis of depressie en hun familie ontleed. De onderzoekers stelden een overrepresentatie van creatieve beroepen vast bij personen met een bipolaire stoornis en ook bij de niet-gediagnosticeerde familieleden van diegenen die leden aan schizofrenie of bipolaire stoornis (Kyaga). Tot creatieve beroepen rekenden ze artistieke beroepen, zoals fotograaf, schrijver, beeldend kunstenaar, musicus en – verrassend genoeg – een baan als universitair docent. Bovendien zouden schrijvers vaker dan andere mensen lijden aan schizofrenie depressie, verslaving en angststoornissen. Het risico op zelfmoord was bij schrijvers ook 50% groter.

IJslandse wetenschappers toonden in 2015 aan dat genetische factoren die het risico op een bipolaire stoornis en schizofrenie verhogen, vaker voorkomen bij personen met creatieve beroepen. Schilders, muzikanten, schrijvers en dansers hadden gemiddeld 25% meer kans om die genvariant te dragen dan beroepen zoals landbouwers, handarbeiders en verkopers, die als minder creatief werden ingeschat. Volgens Kari Stefansson, een IJslandse neuroloog en oprichter van deCODE, een genetica-bedrijf in Reykjavik, is er een gemeenschappelijke biologie voor een aantal psychische stoornissen en creativiteit (the Guardia-Powell et al.). Wetenschappers onderzochten 86.000 IJslanders naar genetische varianten die de gemiddelde kans op schizofrenie verdubbelden en het risico op een bipolaire stoornis met meer dan een derde verhoogden. Toen ze keken hoe vaak die varianten aanwezig waren bij de leden van de nationale kunstverenigingen, vonden ze een stijging van 17% ten opzichte van niet-leden. Dat onderzoek werd bevestigd in grote medische databanken van Nederland en Zweden: de groep van 35.000 mensen met creatieve beroepen had 25% meer kans om de psychische stoornisvariant te dragen.

Dorret Boomsma, hoogleraar biologische psychologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam, ziet op basis van analyse van bestaande wetenschappelijke literatuur een duidelijk verband tussen artistieke beroepsgroepen en een familiegeschiedenis van psychosen. Een mogelijke verklaring voor dat verband is dat je om creatief te zijn, anders moet kunnen denken. Dat genen die een rol spelen bij schizofrenie en bipolaire stoornis ook creativiteit beïnvloeden, blijkt ook uit haar onderzoek.

Wetenschappers die het verband tussen kunst en creativiteit in twijfel trekken, zijn er ook.

Rothenberg, hoogleraar psychiatrie aan Harvard, publiceerde in 2014 *Flight of Wonder: an Investigation of Scientific Creativity*, waarin hij 45 winnaars van de Nobelprijs voor wetenschap interviewde over hun creatieve strategieën. Hij vond bij niemand van hen enig bewijs van geestelijke ziekte. Volgens hem zijn de criteria voor creativiteit niet voldoende bepaald. Het feit dat men behoort tot een artistieke samenleving, of werkt in kunst of literatuur, bewijst nog niet dat men creatief is. Veel mensen met een psychische aandoening zoeken werk in banen die te maken hebben met kunst en literatuur, niet omdat ze daar zo goed in zijn, maar omdat ze daartoe aangetrokken worden.

Een van de twijfelaars is Joy Bhattacharya, cognitief neurowetenschapper aan de Universiteit van Londen. 'Eerdere studies op dit gebied waren vaak slecht uitgevoerd en berustten vooral op anekdotisch of biografisch bewijs', zegt hij. 'Maar biografen overdreven soms de gekte van de kunstenaar, omdat een gestoorde creatieveling sterk tot de verbeelding spreekt. De Zweedse studie is veel objectiever en de verbanden die Kyaga heeft gevonden, mag je niet als toevalligheden bestempelen. Toch zeggen ze weinig, omdat die verbanden zeer zwak zijn', zegt Bhattacharya.

Invloed op hun werk

Tijdens een psychose raakt het striatum overspoeld met dopamine, hetgeen nuttig is om breed te denken en om snel van de ene naar de andere gedachte te springen (Hommel in Kowai). Toch komt er tijdens een psychose meestal weinig van die vindingrijkheid terecht. Prestaties worden namelijk niet eindeloos beter onder invloed van dopamine. Er is een punt waarop prestaties op hun best zijn. Ga je over dat punt heen, dan zullen de resultaten zienderogen afzwakken. Mensen met een mildere variant van de genoemde geestesziekten hebben waarschijnlijk net dat beetje extra dopamine om veel ideeën te laten opborrelen, waardoor ze buiten de gebaande paden kunnen denken zonder dat hun dopaminecircuits en daarmee zichzelf volledig ontsporen. 'Om vorm te geven aan een idee, moet je het ook goed kunnen uitwerken en daarvoor heb je de frontaalschors nodig; het breingebied voor ratio, planning en wilskracht', stelt Bernhard Hommel, cognitief psycholoog en hoogleraar algemene psychologie aan de Universiteit Leiden.

Volgens Van den Toorn, zelf een artiest, gaat het werk van de kunstenaar fel achteruit wanneer hij medicijnen neemt tegen psychische kwalen.

Onderzoek leert ook dat de meeste personen het creatiefst zijn wanneer zij in een goede gemoedstoestand zijn, en dat een acute opflakking van schizofrenie en depressie de creativiteit duidelijk doet afnemen (Flaherty). Bipolair gestoorde personen zijn het creatiefst wanneer zij uit een diepe depressie komen (zie Van Gogh die het productiefst

was de laatste twee jaren van zijn leven).

Elyn Saks, professor Recht, Psychologie, Psychiatrie en Gedragswetenschappen aan de universiteit van Zuid-Californië en zelf lijdend aan schizofrenie, beschrijft ook dat psychisch gestoorde patiënten aankomende stimuli niet filteren zoals andere personen, zodat zij soms originele associaties maken of zien die voor anderen niet opvallen en dat kan leiden tot creativiteit. Uiteraard zijn zij dan weer niet in staat om creatieve energie te ontwikkelen gedurende een acute fase van depressie of schizofrenie.

Psycholoog en onderzoeker van gedragsstoornissen Redfield Jamison beschrijft in *Touched with Fire. Manic Depressive Illness and the Artistic Temperament* dat vele artiesten die onderhevig waren aan ups en downs in werkelijkheid verwikkeld waren in een gevecht met manisch-depressieve toestanden en depressie, zoals Ernest Hemingway die zichzelf neerschoot na een elektroconvulsietherapie, Virginia Woolf die bipolair gestoord was en zich verdrinkte tijdens een depressieve periode en de componist Robert Schumann die in een psychiatrische instelling stierf.

Volgens Gordon Claridge zijn gestoorde kunstenaars vooral creatief en productief als ze tussen periodes van waanzin door in een rustiger vaarwater zitten.

Bekende artiesten-schilders met een mentale stoornis

Bernard Buffet (1928-1999) leed aan depressie en toonde zich regelmatig in zijn werken, zoals in zijn *Zelfportret in de badkamer*.

Fig. 1.

Paul Cézanne (1839-1906) leed aan recidiverende depressies en zijn depressieve status kwam tot uiting in verschillende van zijn werken, zoals *Pyramide de crânes* (1900), *Le meurtre* (1870) en *Jeune homme à la tête de mort* (1896)

Bryan Charnly (1949-1991) leefde met schizofrenie. Zijn medicatie onderdrukte niet alleen zijn symptomen maar ook zijn creativiteit. Zijn zelfportretten tonen de vererging van zijn ziekte en net zoals Van Gogh pleegde ook hij zelfmoord (Rustin).

Edvard Munch (1863-1944), de postimpressionistische schilder die leefde alsof de dood elke dag aan zijn deur kon aankloppen, schreeuwde met de vier versies van *De schreeuw* (1893) zijn wanhoop en angst uit. *Death in the Sickroom* (1895) is een van zijn vele werken rond de dood en eenzaamheid waar hij de focus niet op het stervende kind legt dat zelfs niet afgebeeld is, maar op de levenden, elk in de onmogelijkheid met elkaar te communiceren of enige troost door te geven. De kracht van het werk is geaccentueerd door de claustrofobisch ingesloten ruimte en de steil oprijzende vloer. (fig.1)

Jackson Pollock (1912-1956), de alcoholverslaafde die aan een hectisch tempo werkte, gaf zijn inwendige chaos weer in zijn werken.

Mark Rothko (1903-1970) worstelde heel zijn leven met de dood en sloeg uiteindelijk de hand aan zichzelf. Zijn kleurschilderwerken roepen een diepe depressie op. Rond 1947 brak hij met het surrealisme en wendde hij zich tot het abstracte. Zijn doeken bevatten, op een egaal gekleurde ondergrond, twee of drie rechthoeken in verschillende kleuren en variërend in breedte of hoogte. Zijn latere werken in de jaren vijftig en zestig werden steeds somberder van kleur.

Vincent van Gogh (1853-1890) die leed aan een bipolair stoornis, toonde zijn wisselende gemoedstoestand, zijn psychose en zijn obsessie met de dood in *Crâne de squelette fumant une cigarette* (1885) en in *Champ de blé aux corbeaux* of *Korenveld met kraaien* (1890), een van zijn laatste werken waar hij zwarte kraaien schilderde boven het korenveld (fig.2). *Korenveld met kraaien* is een werk waaruit een zekere wanhoop en bedreiging spreekt, terwijl Van Gogh de natuur eerder altijd vanuit een vreugdevolle levensaanvaarding leek weer te geven (Leighton).

De verschillende werken van Louis Wain (1860-1939), de kattenschilder die de laatste vijftien jaren van zijn leven doorbracht in een psychiatrisch instituut, geven de evolutie van zijn geestestoestand weer. Wij zien een verandering in de ogen van de geschilderde katten die aanvullender worden en het kattenlichaam wordt ook gefragmenteerd en krijgt fantastische vormen (Goes, Dale).

Fig. 2.

Bekende schrijvers die 'onder invloed' werkten

Wij nemen aan dat drugs en alcohol geestverruimend kunnen werken.

Edgar Allen Poe (1809-1849), de schrijver van horrorverhalen, was een occasionele drinker en gebruikte soms opium, maar meestal voor medische redenen zoals in die tijd gewoon was.

Sir Arthur Conan Doyle (1859-1930), oogarts en geestelijke vader van Sherlock Holmes, gebruikte weleens cocaïne en morfine, zoals gebruikelijk was in de Victoriaanse tijd, maar was zeker niet verslaafd. Wel liet hij zijn held Sherlock Holmes al eens drugs gebruiken om zijn geest te stimuleren.

Van Stephen King (1947), de meester van horror die driehonderd miljoen boeken heeft verkocht, is het bekend dat hij vele van zijn beste romans onder invloed (van drugs en/of alcohol) schreef.

Kunnen psychiaters een mentale stoornis herkennen in schilderijen?

Het wordt algemeen aanvaard dat een mentale stoornis wordt gereflecteerd in de werken van de artiest (Keshavan). Voorbeelden zijn de werken in de blauwe (depressieve) periode van Van Gogh en van Picasso (Maisel) en de progressieve geestelijke aftakeling die zichtbaar werd in de werken van Waine (Dale). Anastasi en Foley vroegen psychiaters om werken te evalueren van schilders die leden aan bipolaire stoornis of schizofrenie en van schilders die geen mentale stoornis hadden. Zij konden de schilders met of zonder mentale stoornis niet onderscheiden aan de hand van de werken. Wanneer dan twaalf psychiaters en twaalf leken werd gevraagd om kunstwerken van psychisch gestoorde artiesten met bipolaire stoornis (Gogh, Rothko, Gauguin, Munch) te evalueren en aan te geven welke werken voor en welke na het opkomen van de stoornis werden gerealiseerd, scoorden de psychiaters duidelijk beter.

Art Brut – Outsider Art

Het concept dat tekeningen, schilderijen en realisaties van individuen die in behandeling zijn wegens gedragsstoornissen een artistieke waarde zouden hebben dateert van de late 19de eeuw. Critici beweerden dat werken gerealiseerd door psychotische patiënten geen kunst waren, maar enkel technische producties. In tegenstelling tot de establishment artiesten bestuderen de outsider artiesten, zo werden die patiënten genoemd, geen technieken en methodes om hun werk te verbeteren

en weten ze meestal zeer weinig over de geschiedenis van de kunst. Zij kiezen eender welk onderwerp dat hen interesseert en houden geen rekening met de verwachtingen van de tijd en periode waarin zij leven. Het gaat om pure, rauwe kunst, die niet gemaakt wordt om aan een of andere norm te voldoen, maar ontspruit uit de nood van de maker om te creëren.

In 1970 werd de notie van Outsider Art door Roger Cardinal gelanceerd, als synoniem voor Art Brut, een label dat door de Franse auteur Jean Dubuffet werd beschreven als een werk dat werd gemaakt 'buiten het traditionele circuit, door individuen die zonder scholing in kunst spontane creaties van gedachten, gevoelens en overtuiging, realiseren'. De bekendste outsider-kunstenaar is de Zwitser Adolf Wölfli (1864-1930), de eerste psychiatrische patiënt die als kunstenaar ernstig werd genomen. Hij was schilder, componist en auteur, leed aan paranoïde schizofrenie en produceerde meer dan 25.000 werken die hij dan ruilde voor sigaretten of kleingeld (fig.3).

Fig. 3.

Dubuffet stelt dat elke psychiatrische patiënt als kunstenaar een Art Brut-kunstenaar is, terwijl niet elke Art Brut-kunstenaar een psychiatrische patiënt hoeft te zijn (Cardinal, De Witte, in: Buikema).

Besluit

De vraag of er een verband is tussen creativiteit en mentale stoornis is dus moeilijk te beantwoorden. Dat er een verband is, lijkt waarschijnlijk, maar de bewijzen zijn niet overduidelijk. Dat kunstenaars bepaalde gaven ontwikkelen die niet voor iedereen weggelegd zijn, staat zeker vast. Ontwikkelde zij die gaven omwille van een psychische aandoening of werden zij door kunst aangetrokken? Op die vraag blijft het antwoord open.

Nog moeilijker te beantwoorden is de vraag die werd gesteld op het einde van het symposium 'The insanity of Van Gogh' in Amsterdam in het Van Gogh-museum in september 2016. Daar moest een internationaal panel van deskundigen de vraag 'Hoe zou de kunst van van Gogh er hebben uitgezien mocht hij met de moderne medicatie zijn behandeld' beantwoorden met 'Wij weten het niet'.

Frank Joseph Goes

Referenties

- Anastasi A, Foley J. A survey of the literature on artistic behavior in the abnormal, IV: experimental investigations. *J Gen Psychol* 1941; 25: 187-237
- Andreasen. Creativity and mental illness: prevalence rate in writers and their first-degree relatives, *Am J Psychiatry* 1987; 144: 1288-1292
- Andreasen, NC. 2011, A journey into chaos: creativity and the unconscious (<http://www.msmonographs.org/article.asp?issue=0973>)
- Bhattacharya Joydeep. <http://www.gold.ac.uk/psychology/staff/bhattacharya/>
- Buikema A. Ik schilder dus ik besta. Kunst en psychiatrie. Kwalitatief onderzoek naar de meerwaarde van schilderen in de rehabilitatie van mensen met schizofrenie, 298186, Afstudeeronderzoek Master Kunsteducatie, Hanzehogeschool en Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, juni 2013
- Cardinal R. Outsider art, London; studio Vista, 1972
- Claridge G. Psychopathology and personality dimensions: The Selected works of Gordon Claridge, January 10, 2018, by Routledge
- Dale R. Louis Wain: The Man Who Drew Cats, London, 1992, Chris Beetles
- Flaherty AW. Frontotemporal and dopaminergic control of idea generation and creative drive. *J Comp Neurol* 2005; 493:147-153
- Goodwin F, Jamison KR. Manic depressive illness. Oxford University press, 1990, 353
- https://www.the-guardian.com/science/2015/jun/08/new_study_claims_to_find
- Heston, L.L. (1966). Psychiatric disorders in foster home reared children of schizophrenic mothers. *British Journal of Psychiatry*, 112, 819-825.
- Kowai MI et al. Cannabis and creativity; highly potent cannabis input impairs divergent thinking in regular cannabis users. *Psychopathology* 2015; 232:1123-1134

- Keshavan, Can psychiatrists recognize mental illness in paintings? *Am J Psychiatry* 2006; 163:4
- Kyaga S, Lichtenstein P, Boman M et al. Creativity and mental disorder. Family study of 300.000 people with severe mental disorder. *Brit J Psych* 2011; 199: 373-379
- Lange-Eichbaum W, Paul ME. The problem of genius (trans. Eden and Cedar Paul): XIX 197. Kegan Paul and Co 1931
- Lombroso Cesare. *Genio e follia del Dottor*, 1872, presso Gaetano Brigola editore, Collections of National Central Library of Florence
- Leighton J. *100 Meesterwerken in het Van Gogh Museum*. Van Gogh Museum, Amsterdam, 2002, nr. 75. ISBN 90-6314-012-6
- Ludwig AM. Creative achievement and psychopathology: comparison among professions. *Am J Psychotherapy* 1002; 46:330-356
- Maisel E. The Van Gogh Blues. Emmaus, Pa, Rodale Books, 2002
- McGregor J. The discovery of the art of the insane. Princeton Univ 1992 1-416. (http://w.w.Historien.nl/interview-over-waanzin-en-kunst-19Mei2010_) *Art brut and Psychiatrie', Gugging 1946-1986; Wien: Brandstätter 1999 ISBN 3-85447-876-3)*
- Motto AL, Clark JR. The paradox of genius and madness. Seneca and his influence. *Cuadernos de Filologia Clasica. Estudios Latinos*, 1992; 2: 189-200
- Power RA et al. Polygenic risk scores for schizophrenia and bipolar disorder predict creativity. *Nature Neuroscience*, 2015; DOI: 10.1038/nn.4040
- Redfield Jamison. Touched With Fire, 1-384, Free press, 1996
- Rolling MP, Gonneke Willemsen, Dorret I. Boomsma. Heritability of Working in a Creative Profession. *Behaviour Genetics* 2017; 47: 298-304
- Rothenberg A. Bipolar illness, creativity, and treatment in visual artists. *Br J Psychol*. 2006; 97: 177-190
- Rustin TA. Using artwork to understand the experience of mental illness. Mainstream artists and outsider artists. *Psychosoc. Med* 2008; 5: doc 7
- Saks E. 'Successful and Schizophrenic'. *New York Times*, 25 januari, 2013
- Van den Bos J. Kunst / Psychiatrie. Kunst als communicatiemiddel . 0346799 Masterscriptie Universiteit Utrecht, Faculteit Letteren Kunstgeschiedenis, Master Moderne Kunst Utrecht, januari 2007
- Yikes <http://bigthink.com/philip-perry/is-there-a-link-between-creativity-and-mental-illness>, Jul 25, 2017

CULTUUR - BOEKEN

★★★★

VAKLAV KLAUS , JIRI WEIGL
VOLKSVERHUIZING
87 p - €14,10, Egmont, 2016

De bekende Tsechische en Europese staatsman V.Klaus behandelt , samen met zijn politieke "compagnon de route" de econoom J.Weigl , in dit kort boekje de actuele illegale immigratiegolf naar Europa . Deze heeft , zoals bekend, ondertussen de omvang van een ware volksverhuizing aangenomen en heeft bij heel wat Europeanen grote onrust veroorzaakt. De auteurs willen een stem geven aan een deel van de publieke opinie dat zich niet meer terugvindt in het officiële discours van de huidige leidende Europese politici en van de media , die overwegend de "politiek correcte" visie propageren .Ondertussen slaagt de EU politiek er evenwel niet in om een efficiënte en duurzame oplossing te vinden voor een probleem dat met de dag meer onbeheersbaar dreigt te worden. Vlot leesbaar en zeer informatief!

A. Baert

★★★★

DE LEEUW E.A.
DE MEDISCHE RENAISSANCE ANDERS BEKEKEN (1400 - 1600)
157 p - €41, Garant, 2016

Zeer verzorgde en rijk geïllustreerde 5de deel in de reeks Geschiedenis van de geneeskunde en gezondheidszorg. Een boeiend hoofdstuk brengt hulde aan Prof. Fornaciari en zijn methoden om de doodsoorzaken vast te stellen bij o.m. de Medici's en de mummies van Aragon. Even interessant zijn de ontdekkers van de pulmonaire transit voorafgaandelijk aan de beschrijving van de bloedsomloop door Harvey en uiteraard aangevuld met enkele beschouwingen over Vesalius.

J. Dockx

★★★★

J. MATTELAER
VERBODEN VRUCHT, SEKS, EROTIEK, KUNST.
272 p - €29,99, Davidsfonds, 2016

Samen met de twee overige delen (De fallus en seksuologische en minder logische verhalen) vormt deze uitgave een boeiende trilogie over de artistieke geschiedenis van de seksualiteit.

Dit werk is ingedeeld in 4 hoofdstukken: seks bij dieren (kon m.i. best weggelaten worden omdat het niet past in het bestek van het boek), het menselijk lichaam, eros in de kunst om af te sluiten met erotiek in de religieuze kunst.

Rijkelijk geïllustreerde uitgave met veel wetenswaardigheden met als enige minpunten de

kleine afmetingen van de reproducties van schilderijen met een begeleidende tekst in een moeilijk leesbaar lettertype.

J. Dockx

★★★★

P. BLOM
DE OPSTAND VAN DE NATUUR. EEN GESCHIEDENIS VAN DE KLEINE IJSTIJD (1570 - 1700) EN HET ONTSTAAN VAN HET MODERNE EUROPA.
314 p - €29,99, De Bezige Bij, 2017

Het uitgangspunt van dit boek gaat over de invloed van de klimaatverandering op de samenleving. Tussen 1570 en 1685 was er een gemiddelde daling van twee graden Celsius. De gevolgen waren wereldwijde extreme weersomstandigheden. De auteur beperkt zijn werkterrein tot Europa omdat juist de 17de eeuw de periode is van een enorme sociale, economische en intellectuele revolutie. Helder geschreven met talrijke wetenswaardigheden.

J. Dockx

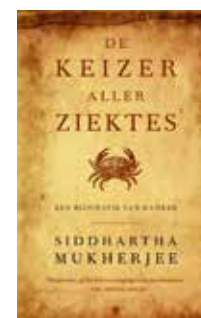
★★★★

GIORGIO VASARI
DE LEVEN VAN DE GROOTSTE SCHILDERS, BEELDHOUWERS EN ARCHITECTEN.
642 p - €25, Atlas Contact, 2017

De Levens is een unieke bron voor de studie van de kunst in de renaissance. Vasari, zelf een voortreffelijk schilder, beseftte als geen ander dat de kunst in de renaissance het absolute hoogtepunt was en met dit handboek wilde hij toekomstige generaties kunstenaars behoeden voor verval. De Levens was populair in de buurlanden . Na 300 jaar is deze vertaling, die nauwgezet het ritme volgt van het boek, eindelijk beschikbaar in het Nederlands.

J. Dockx

★★★★

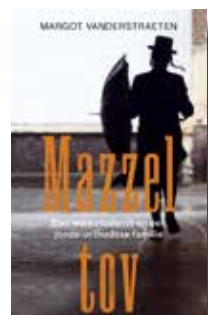
SIDHARTHA MUKHERJEE
DE KEIZER ALLER ZIEKTES
605 p - €19,99, De Bezige Bij, 2016

Dit boek beschrijft de geschiedenis van het complex van ziekten , die we kanker noemen , vanaf de oudheid tot op heden. Rudolf Virchow legde op het einde van de negentiende eeuw de pathologische basis voor onze moderne inzichten over kanker. De eerste successen in de genezing van maligne tumoren werden bekomen tijdens de eerste helft van de 20 ste eeuw dank zij chirurgie en / of roentgen- radiumtherapie . De medische behandeling van kanker daarentegen vond slechts ingang vanaf 1950 dankzij het pionierswerk van Sidney Farber , de vader van de moderne chemotherapie, Vooral tijdens het eerste decennium van de 21 ste eeuw heeft de medische oncologie, gestuwd door een steeds toenemende golf aan van nieuwe chemische, biologische en immunologische geneesmiddelen , de kansen op genezing of op langdurige overleving van kankerpatiënten

wezenlijk verbeterd. De auteur is zelf als oncoloog verbonden aan Massachusetts General Hospital en Harvard University. Zijn persoonlijke betrokkenheid en ervaring als clinicus en onderzoeker met de oncologie spreekt op elke bladzijde en is een echte meerwaarde voor dit boek. Het nut en de beperkingen van bevolkingsonderzoeken om tumoren van o.m. borst, longen en dikdarm vroegtijdig op te sporen worden uitvoerig en op objectieve wijze toegelicht. Het soliede wetenschappelijk gehalte van dit boek wordt gestaafd door een zeer uitgebreide bibliografie en door niet minder dan 50 bladzijden noten. Mukherjee beschikt bovendien over een uiterst fijne pen en over het talent om complexe zaken zeer helder en boeiend uit te leggen. Briljant boek dat zowel de leek als de medicus sterk aanspreekt. Niet te verwonderen dat het reeds aan zijn zesde druk toe is en dat de auteur met de Pulitzerprijs werd gelauwerd.

A. Baert

MARGOT VANDERSTRAETEN
MAZZEL tov.

335 p - €19,99, Atlas Contact, 2017

De auteur beschrijft haar ervaringen als huislerares bij een orthodox-joodse familie in Antwerpen.

Tijdens haar jarenlange begeleiding van de kinderen bij hun schoolopgaven zullen gaandeweg wederzijds respect, nieuwsgierigheid en humor het winnen van verontwaardiging en verwerping van elkaars culturele achtergrond en levensgewoonten, die uiteraard sterk verschillend zijn. Een uniek inkijkje in de gesloten gemeenschap van een kleine minderheidsgroep van de Belgische bevolking. De humoristische schrijfstijl belet niet dat de auteur de nodige diepgang zoekt en vindt om door te dringen tot de kern van het probleem: hoe leer ik om de onbekende wereld van de ander te begrijpen en te aanvaarden. Meeslepend geschreven en om in één ruk uit te lezen.

A. Baert

CARLO ROVELLI
ZEVEN KORTE BESCHOUWINGEN over NATUURKUNDE

95 p, - €10,-, Prometheus, 2016

In dit kort boekje behandelt de auteur, een wereldautoriteit op het gebied van de kwantumgravitatie, de belangrijkste ontwikkelingen in de twintigste-eeuwse natuurkunde zoals Einstein's relativiteitstheorie, de kwantummechanica en zwarte gaten evenals de architectuur van het universum. Deze beschouwingen zijn geschreven met het doel personen, die weinig afweten van de moderne fysica, op een bevattelijke en toegankelijke manier inzicht te geven in een zeer complexe materie. De auteur is schitterend geslaagd in zijn opzet zoals trouwens bevestigd wordt door het succes van deze publicatie: reeds zeven herdrukken en meer dan 200.000 verkochte exemplaren alleen al in Italië. Een absolute aanrader!

A. Baert

CULTUUR - MUZIEK

CD Erato 888466 BACH JS – WF – CPE
JC Harpsichord Concertos *DYNASTIE Jean Rondeau,*
harpsichord

J. Rondeau blijft verrassend origineel! Hier het antwoord op de vraag "Lust om te genieten van een 'koffie-concert' in gezelschap van Johann Sebastian en zonen Bach?" Wat kan er mooier zijn dan sfeer en muzikale inhoud herscheppen van de prestigieuze concerten, die

J.S.Bach (vanaf 1729 eraan verbonden als componist, dirigent, uitvoerder én promotor) gedurende 15 jaar samen met zonen J.Christian, W.Friedemann en C.Ph.Emanuel uitvoerde in *Café Zimmerman* te *Leipzig!* Geen muziek zoals voor de St.Thomaskirche of adellijke salons (hoewel Cantor Bach met beide opdrachtgevers op muzikaal vlak veel te maken had), maar muziek waarvan de spontane overgang van sacrale naar profane sfeer de gasten van *Gottfried Zimmermans* koffiehuis moeiteloos kon begeesteren. Eigentijdse muziek dus voor een publiek vol energie, passies en verlangens, dat uitkeek naar ritme, emoties en nieuwigheden! J. Rondeau en zijn enthousiast ensemble hebben de (sociaal) aangepaste wending in Bachs muziek duidelijk aangevoeld: hun spel is meeslepend boeiend en de verwachte muzikale aspecten (ernst en charme) klinken optimaal. Als musicoloog heeft Rondeau meteen prachtige momenten van onderlinge stijlvergelijking mooi ingebouwd. Sublieme gevoelsaccenten hebben vader en zonen Bach neergelegd in: *Adagio, Andante, Lamento, Largo, Poco Andante*. Zoals Pablo Casals het uitdrukte: "*Bach being the universal genius, there is no emotion that has not been expressed by him. In his works you find some feelings which words cannot describe or clarify*". Heerlijke illustratie van wat toen kon: Bach in *Café Zimmerman* voor een luister-graag publiek!

CD Phaedra Classics 292036
LIEBESFRÜHLING Songs and Duets by ROBERT AND KLARA SCHUMANN

Uitvoerders: Liesbeth Devos, soprano - Peter Gijsbertsen, tenor - Jozef de Beenhouwer, piano
Prachtig uitgevoerde keuze uit vocaal oeuvre van echtpaar Robert en Klara Schumann, die beide geïnspireerd door dezelfde grote dichters hun compositorisch talent

samenvoegden. Schumann-expert, G.Neuhaus geeft daarbij waardevolle toelichting. *Van Roberts hand* zijn *Tragödie op.64* (T. Heine), *Duetten op. 34* en *Duetten op 78* (T.Rückert, Goethe e.a.). In *Liebesfrühling op. 17* (1e gezamenlijke Robert-Klara editie op tekst Rückert)

zijn Klara's aanvankelijk minder bekende zangparels voor sopraan *Er ist gekommen, Lieb du um Schönheit* en *Warum willst du Andre fragen* intussen echte lievelingsstukken geworden! Ook in transcriptie, omwille van hun dankbaar melodisch profiel (cfr. A.Lenaerts' harprecital in De Singel en interview). In *Sechs Lieder op.13 van Klara* wordt elk thema poëtisch ingekleurd door stemtype (sopraan of tenor) en krijgt elk lied een merkwaardig intiem accent. De sterk lyrische duetten op.34 en op.78 (vooral minnetaferelen) krijgen bij deze uitmuntende vertolkers van grote liedkunst (benevens opera) de innigste romantische gevoelsnuances en dit zonder overdreven pathetiek. Mooi! Bij J. de Beenhouwer, onvervangbaar liedbegeleider en Schumann-kenner bij uitstek, raakt ons zoals steeds de magische 'stille kracht' van zijn toetsenaanslag en -kleur, ook bij pp-passages, en hoog suggestieve interpretatieve betrokkenheid, waardoor – wanneer de zangstem zwijgt – diepgaande emoties onnoemelijk aangrijpend in het klavier blijven nazingen. Een Schumann liedbundel die mij om die reden heel bijzonder blijft bekoren.

Tot slot een belangrijke herinnering: In de reeks 'In Flanders' Field, verschijnt eerstdaags de uitvoering van bijzonder mooie operamuziek van L. Mortelmans, A. Deboeck en P. Aertsen waarmee Phaedra Productions haar 25e verjaardag wenst te vieren.

Dankzij de vele prachtige Phaedra-opnames (uit de grote reeksen 'In Flanders' Fields' en 'Classics', sinds 2008 regelmatig in Periodiek besproken), is *Phaedra* en haar producer *Luc Famaey* u ongetwijfeld zeer vertrouwd en ook zeer geliefd geworden! Voor zijn onverdroten engagement om Vlaamse componisten terecht te laten schitteren in het internationaal muzikale landschap schiet elk lofwoord tekort! Elke Phaedra-opname betekent een verrassende ontmoeting met muziek van begenadigde toondichters, verklankt door befaamde vocale en instrumentale solisten, kamermusici, kleine of grotere ensembles en koren, enz. (lijst onbeperkt!) die elk met volle overgave en stra-

lend talent Vlaanderens muzikaal erfgoed schitterend laten scoren op hoog internationaal muziekniveau. **Bariton Werner Van Mechelen, sopraan Liesbeth Devos en tenor Peter Gijsbertsen** staan borg voor een unieke vertolking van ongekende, maar hopelijk weldra zeer geliefde aria's en fragmenten uit het romantische Vlaamse operarepertoire. Instrumentale omkleding berust bij de Württembergische Philharmonie Reutlingen, onder de bezielende leiding van Dirk Vermeulen.

Het programma huldigt **Peter Aertsen** met *In Flanders Fields*, Lied voor tenor en orkest (beroemd English Poem van John Macrae); **August De Boeck** met liederen en mooie aria's uit *opera's Winternachtsdroom en La route d'Émeraude* en *tenslotte Lodewijk Mortelmans* met **Ellen**, Lied van de Smart en *vocale fragmenten* uit *opera Kinderen van de Zee*.

Ik kijk er werkelijk met immense verwachting naar uit. U ongetwijfeld ook!

Els Van Den Eynde

CULTUUR -

Tentoonstellingen

Europalia Indonesia

Enkele cijfers:
grootste lengte (Noord-Sumatra – Zuid-Papoea): 8134 km.; drie tijdzones; 17508 eilanden waarvan 922 bewoond; 76 historische actieve vulkanen; 300 etnische volkeren; zes religies met als grootste de islam; 726 talen en met een biodiversiteit die wereldwijd de derde plaats bekleedt.

Er zijn drie hoofdtentoonstellingen.

Voorouders en rituelen

(11.10 tot 14.01.18, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel)

Ondanks de diversiteit van het land hebben al deze culturen het belang dat ze hechten aan de voorouders gemeen die nauw verbonden zijn met het verleden, heden en toekomst. De verbazingwekkende dodenrituelen bestaan uit verschillende fasen en meerjarige cycli die de overledene toelaten om voorouder te worden.

Kracht en aanverwanten

(18.10 tot 21.01.18, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel)

Indonesische en Westerse kunstenaars verkennen de recente en vaak bewogen geschiedenis van Indonesië zoals het Nederlandse koloniale tijdperk, de Japanse bezetting, de status van de vrouw en de immigratie.

Koninkrijken van de zee. Archipel

(25.10.17 tot 21.01.18, La Boverie, Luik)

Aan de hand van 250 artefacten wordt het verhaal geschetst van de rijke overzeese geschiedenis.

Over de grens. Middeleeuwse beeldhouwkunst uit de Lage Landen (tot 27.05.18, Museum M Leuven)

De laatgotische beeldhouwkunst is de kern van de collectie van Museum M die terecht het expertisecentrum is. De moeizame classificatie in regio's wordt ingeruild voor een benadering op basis van stilistische kenmerken en vruchtbare artistieke kruisbestuivingen.

De eigen collectie wordt aangevuld met bijna honderd bruiklenen van het Suermondt-Ludwig-Museum uit Aken. Deze expo heeft een overvloed aan heiligenbeelden en bisschoppen maar munt vooral uit in de scènes. Het VAV zal deze expo bezoeken op 19 mei.

Buitenland: Degas danse dessin (28.11 tot 25.02.18, Musée d'Orsay, Parijs)

Een hommage ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van het overlijden van de impressionistische schilder Edgar Degas (1834 – 1917) gebaseerd op het gelijknamig werk van zijn goede vriend P. Valléry, schrijver, dichter en filosoof. De uitgave is verlucht met 26 gravures van Potin naar composities van Degas. Persoonlijke herinneringen en fragmenten worden gelinkt aan zelden getoond grafisch werk, schilderijen en sculpturen.

Jan Dockx

CULTUUR - FILM

MET HET OOG VAN DE BUITENSTAANDER Brit en Mexicaan fileren Amerika

De knieval die de Hollywoodstudio's hebben gemaakt voor de platste commercialiteit, heeft de auteursfilm nooit helemaal kapotgekregen. Oude knarren als David Lynch en Terence Malick, en jongeren als Paul Thomas Anderson, Wes Anderson en Darren Aronofsky blijven eigenzinnige films draaien. Tussen dom popcornentertainment en uitdagende auteurscinema (en soms ook irritante egotripperij) ligt echter het gigantische middenveld van de goede verhalende kwaliteitsfilm in de VS steeds meer braak. Martin Scorsese en de gebroeders Coen hebben ook het eeuwig leven niet.

Gelukkig hoef je geen Amerikaan te zijn om Amerikaanse verhalen te vertellen. Noteer alvast twee titels in uw agenda voor januari: topwerk van een Mexicaan en van een Brit die de Amerikanen een spiegel voorhouden.

De Brit Martin McDonagh is één van de meest gevierde theatermaker van zijn land. In 2008 debuteerde hij als filmregisseur met *In Bruges*, een film die bij ons meer aandacht kreeg voor de gevolgen voor het toerisme, dan omdat het gewoon een clevere en originele film was. McDonaghs tweede, *Seven psychopaths*, bleef wat onder de radar zodat hij nog steeds geen naam is. Maar dat zal veranderen met *Three billboards outside Ebbing, Missouri* - misschien wel de beste film van het jaar.

De onvolprezen Frances McDormand (de zwangere agente uit *Fargo*) is een rouwende alleenstaande moeder, die nog niet verwerkt heeft dat haar dochter een jaar eerder is verkracht en vermoord. Dat de lokale politie - een mix van weinig ambitieuze professionals en domme rednecks - ook nooit een grote prioriteit heeft gemaakt van het onderzoek, zit haar dwars. Als ze drie reclameborden afhuurt om de sheriff op zijn nummer te zetten, gaan de poppen aan het dansen.

McDonaghs briljante scenario verandert voortdurend van register en genre. De felle dialogen werken op de

lachspieren, maar het volgende moment kun je ook geschokt een hand voor je mond slaan of emotioneel ingepalmd worden.

Het is een waar plezier, een film die zo volslagen onvoorspelbaar is - ook in de uitwerking van de personages, die voortdurend net iets anders uitdraaien dan je zou denken. McDonagh heeft ter voorbereiding maanden door het midwesten gereden. Weinig buitenstaanders hebben de ziel van die lui die Donald Trump hebben verkozen, beter gevat.

Op originele wijze vertellen wat er fout loopt met de VS, doet ook de Mexicaan Guillermo del Toro, die na jaren in Hollywood naar Parijs is verhuisd en er zijn beste 'Amerikaanse' film maakte. Del Toro (*Pan's labyrinth*) staat bekend om zijn fascinatie voor het menselijke in het monsterlijke. Dat is ook zo in *The shape of water*, op het filmfestival van Venetië bekroond met de Gouden Leeuw. In feeërieke beelden en met een grote dosis ambachtelijke vernuft schetst hij een donker sprookje in de jaren vijftig. Sally Hawkins speelt een doofstomme poetsvrouw die als enige schoonheid ontdekt in een moerasmonster dat gevangen gehouden wordt in een sinister regeringsgebouw. Van de klassieke monsterfilms van Warner Bros tot de musicals van MGM: wonderlijk toch dat het mooiste uit een eeuw Hollywood door een Mexicaan uit Parijs tot poëzie wordt versmolten.

Steven De Foer

**KBC-
Mediservice:
makkelijk en
op maat.**

U staat altijd klaar voor uw patiënten. KBC staat altijd klaar voor u.

kbc.be/mediservice

IN HET
VOLGENDE
NUMMER VAN
PERIODIEK

POLITIEKE
ACTUALITEIT

CULTUUR
BOEKEN
FILMS
TENTOONSTELLINGEN

VAV
SYMPOSIUM

Vlaamse
Gezondheidszorg
na de 6de
staatshervorming

Dubbele
promotie?

Geschiedenis
van de
geneeskunde

MEDISCHE
ACTUALITEIT

(F)ACTUEEL

